

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specialiojo ugdymo koordinavimo) magistrantūros studijų
programa

Justina Skalikaitė

**TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ ASMENŲ PASIRENGIMAS
SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovas –
doc. dr. Algirdas Ališauskas*

2010

Magistro darbo santrauka

Darbe pateikti vaikų teisių apsaugą reglamentuojantys įstatymai; nepilnamečių rūpyba ir ugdymas globos institucijoje; tėvų globos netekusių jaunuolių rengimas savarankiškam gyvenimui: Lietuvos ir užsienio šalių patirtis.

Iškelta hipotezė, kad vaikų globos namuose užaugusių vaikų pasiruošimas savarankiškam gyvenimui nepakankamas.

Anketinės apklausos metodu buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas- įvertinti tėvų globos netekusių riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto asmenų pasirėngimą savarankiškam gyvenimui.

Tyrimė dalyvavo 96 riboto ar nežymiai sutrikusio intelekto asmenys, gyvenantys ar gyvenę vaikų globos namuose.

Empirinėje dalyje analizuojamas vaikų globos namuose augančių/ užaugusių asmenų pasirėngimas savarankiškam gyvenimui.

Svarbiausios empirinio tyrimo išvados:

1. Tyrimė nustatyta, kad vaikų globos namuose augantys vaikai yra rengiami savarankiškam gyvenimui, suteikiant reikiamą informaciją, formuojant vertybių sistemą ir ugdant praktinę patirtį, svarbią būsimame savarankiškame gyvenime;
2. Remiantis literatūros analize ir tyrimo duomenimis, nustatyta, kad pagrindinis ir esminis vaikų globos institucijų tikslas- vaiko rengimas(is) savarankiškam gyvenimui. Tačiau globotinių pasirėngimas savarankiškam gyvenimui nepakankamas. Tapę pilnamečiais globos institucijos auklėtiniai: jaučia baimę likti vieni, neturėti artimo, patariančio žmogaus; gyvendami visuomenėje jaučia nuolatinę įtampą, kad gali būti išnaudoti, apgauti, nesuprasti; neišvengia ir materialinių sunkumų baimės (nemokės susirasti gyvenamojo ploto, darbo, pritrūks pinigų);
3. Riboto ar nežymiai sutrikusio intelekto asmenų galimybės rinktis profesiją ir susirasti darbą ribotos. Siūlomos ir įgyjamos profesijos dažnai nesuteikia perspektyvų ieškantis darbo, nes yra nepaklausios, neatitinkančios darbo rinkos poreikių;
4. Globos institucijoje užaugę ir pradėję savarankišką gyvenimą asmenys teigia, kad ieškodamiesi gyvenamosios vietos patyrė tokių sunkumų: teko ilgai laukti valdiško būsto, susidurti su nežinia gyvenamosios vietos paieškose, pajusti artimųjų abejingumą ir kt.;

5. Tik maža dalis, vaikų globos namuose užaugusių asmenų, baigusių profesines mokyklas, dirba. Pagal specialybę dirba vos vienas kitas; likę dirba nekvalifikuotą ar trumpalaikį darbą;
6. Hipotezė, kad vaikų globos namuose užaugusių vaikų pasirengimas savarankiškam gyvenimui nepakankamas pasitvirtino tik iš dalies. Asmenys, palikę globos instituciją ir pradėję savarankišką gyvenimą moka dirbti namų ruošos darbus, tačiau jiems trūksta savarankiško gyvenimo įgūdžių: negeba susirasti gyvenamojo ploto, darbo, nesupranta mokymosi prasmės ir kt.

Esminiai žodžiai: *vaikų globos namai, pasirengimas savarankiškam gyvenimui.*

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	5
1 skyrius. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ ASMENŲ SOCIALINĖ PADĖTIS LIETUVOJE	8
1.1. Įstatymai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą.....	8
1.2. Nepilnamečio rūpyba ir ugdymas globos institucijoje.....	10
1.3. Tėvų globos netekusių jaunuolių rengimasis savarankiškam gyvenimui: Lietuvos ir užsienio šalių patirtis.....	15
2 skyrius. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ, AUGANČIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE, PASIRENGIMAS SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI	21
2.1. Tyrimo metodika, imtis ir organizavimas.....	21
2.2. Vaikų globos namuose gyvenančių vaikų pasirengimas savarankiškam gyvenimui.....	23
2.3. Profesija, jos įgijimas ir požiūris į darbo paiešką, įsidarbinimo galimybes.....	29
2.4. Gyvenamoji vieta sulaukus pilnametystės.....	31
3 skyrius. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ ASMENŲ, UŽAUGUSIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE, PASIRENGIMAS SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI	32
3.1. Vaikų globos namuose užaugusių asmenų pasirengimas savarankiškam gyvenimui.....	32
3.2. Profesija, darbas ir jų pasirinkimo priežastys.....	38
3.3. Gyvenamoji vieta išėjus iš vaikų globos namų.....	40
4 skyrius. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ ASMENŲ, GYVENANČIŲ IR GYVENUSIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE, PASIRENGIMO SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI LYGINAMOJI ANALIZĖ	42
4.1. Pasirengimas savarankiškam gyvenimui.....	42
4.2. Profesija ir jos pasirinkimo priežastys.....	46
4.3. Gyvenamosios vietos paieškos.....	47
Išvados	49
Literatūra	51
Summary	55
Priedai	57

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Savarankišku ir suaugusiuoju netampama staiga, per vieną naktį. Vieniems jaunuoliams tai gali būti sąlyginai lengvas ir greitas perėjimas, o kitiems šis etapas pareikalauja labai daug jėgų ir užtrunka ne vienerius metus. Tėvų globos netekusiems jaunuoliams perėjimas į savarankišką gyvenimą neturėtų būti staigus ir netikėtas, nuo pat vaiko atvykimo į globos instituciją. Pradėjusiems gyventi savarankiškai, vaikų globos namų auklėtiniams taip pat reikalinga parama ir palaikymas, kurio labai trūksta Lietuvoje (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007).

Kasmet nežymiai mažėja tėvų globos netekusių vaikų skaičius. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2008 m. tėvų globos neteko 2,7 tūkst. vaikų, tai 5% mažiau nei 2007 m. Šeimų (asmenų) globai buvo perduota 1,2 tūkst. vaikų, iš jų tris ketvirtadalius paėmė globoti artimi giminaičiai. Kiti tėvų globos netekę vaikai buvo apgyvendinti įvairiose vaikų globos įstaigose. 2009 m. pradžioje buvo 12,3 tūkst. be tėvų globos likusių vaikų, iš jų daugiau kaip pusė buvo globojami šeimose, 39% – įvairiose vaikų globos įstaigose ir 2% – šeimynose. Statistika džiuginanti, nes beglobių vaikų, patekusių į vaikų globos namus skaičius mažėja, tačiau 39% vaikų per metus taip dar didelis skaičius.

Nepatyrę tėvų meilės, išgyvenę traumuojančius įvykius, juos atvedusius į globos instituciją, vaikai užsidaro savyje ir nebemoka bendrauti su aplinkiniais. Ypač, jei tai riboto ar nežymiai sutrikusio intelekto asmenys. Dėl mobilumo stokos, neįgalieji, dažniau negu visi kiti patiria įvairias deprivacijas, menkliau išlavėja jų socialiniai įgūdžiai bei daug menkesnė socialinė adaptacija (Bagdonas ir kt., 2007).

Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu (2004) siekiama užtikrinti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes visuomenėje, nustatyti socialinės integracijos principus, apibrėžti socialinės integracijos sistemą ir jos prielaidas. Integracijos į visuomenę procesą labai smarkiai stabdo vaikų globa įstaigose. Negelbsti ir tai, kad kiekviena tokio tipo įstaiga siekia išugdyti globotinių vertybes, leidžiančias jiems tapti doriems, savarankiškiems ir atsakingiems; išlavinti komunikacinius bei savarankiškumą skatinančius gebėjimus; padėti suvokti žmogaus vertybes, puoselėti kultūrinius, demokratinius bendravimo įgūdžius, pagarbą žmogui; atsakingumą už savo poelgius; puoselėti dvasines, psichines ir fizines galias; ugdyti savo gyvenimą organizuojantį ir vertinantį žmogų (Šalaševičiūtė ir kt., 2005).

Globos įstaigos integraciją įvardija kaip vieną svarbiausių savo veiklos tikslų. Tačiau šių įstaigų administracijos supratimu, integracija turėtų įvykti po to, kai vaikas išeis iš globos įstaigos. O kol jis yra įstaigoje, siekiama, kad jis turėtų „laimingą vaikystę“. Taigi galima teigti, kad globos institucijų tikslai įgyvendinami tik iš dalies, todėl ir susiduriama su integracijos į visuomenę sunkumais. Galima teigti, kad vaikams užaugusiems kolektyve, kur viskas bendra, būna sunku adaptuotis, priprasti prie visiškai kitokių aplinkos sąlygų. Snieškienė, Bumblauskaitė (2005) konstatuoja, kad institucijos atlieka tik apsaugos funkciją visuomenei, saugodama vaikus nuo elgetavimo, valkatavimo, prostitucijos ir panašių reiškinių. Kai tuo tarpu labai svarbu, kad globotiniai aktyviai veiktų įvairiuose socialiniuose kontekstuose ir tinkluose, kurie skatintų sėkmingą adaptaciją bei integraciją į visuomenę (Gudonis ir kt., 2008).

Dauguma autorių teigia, kad vaikų globos namų auklėtinių pasirengimas savarankiškam gyvenimui, dėl diegiamos uždaros sistemos, yra menkas. Tiriamąją problemą apsunkina auklėtinių ribotai ar nežymiai sutrikęs intelektas. Taigi, nagrinėjamą problemą apibūdina esminiai klausimai- kokiais būdais globos institucijos padeda minėtiems asmenims pasirengti savarankiškam gyvenimui ir kokios auklėtinių ateities perspektyvos?

Tyrimo objektas. Tėvų globos netekusių riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto asmenų, gyvenančių ir gyvenusių vaikų globos namuose, pasirengimas savarankiškam gyvenimui.

Hipotezė. Tikėtina, kad vaikų globos namuose užaugusių vaikų pasiruošimas savarankiškam gyvenimui nepakankamas.

Tyrimo tikslas. Įvertinti tėvų globos netekusių riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto asmenų pasirengimą savarankiškam gyvenimui.

Tyrimo uždaviniai (pagal tikslines grupes):

Vaikai, gyvenantys vaikų globos namuose.

1. Remiantis mokslinės ir teisinės literatūros analize, atskleisti tėvų globos netekusių asmenų socialinę padėtį Lietuvoje;
2. Išanalizuoti tėvų globos netekusių riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto vaikų pasirengimo savarankiškam gyvenimui ypatumus;
3. Išsiaiškinti profesijos pasirinkimą lemiančius veiksnius ir atskleisti vaikų požiūrį į darbo paiešką ir įsidarbinimo galimybes.

Tėvų globos netekę asmenys, iki pilnametystės gyvenę vaikų globos namuose.

1. Ištirti tėvų globos netekusių riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto asmenų, iki pilnametystės gyvenusių vaikų globos namuose, nuomonę apie veiksnius turinčius įtakos jų savarankiškumui;
2. Įvertinti profesinės veiklos ir gyvenimo sąlygas.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 57 tėvų globos netekę riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto vaikai nuo 13 iki 18 metų, augantys vaikų globos namuose (iš jų 26 mergaitės, 31 berniukas) ir 39 tėvų globos netekę, riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto asmenys nuo 18 iki 37 metų, iki pilnametystės gyvenę vaikų globos namuose (iš jų 15 moterų, 24 vyrai). Tyrimas buvo atliekamas 2009 metų sausio- balandžio mėnesiais ir 2010 metų sausio mėnesį.

Tyrimo metodai- mokslinės, teisinės literatūros šaltinių bei dokumentų analizė, anketinė apklausa. Tyrimo duomenys apibendrinti statistikos metodais (procentų, vidurkių ir dažnių analize) apdoroti naudojant SPSS 17.0 (Statistical Packer for Social Sciences), Microsoft Excel 2007 ir Microsoft Word 2007 kompiuterines programas.

Pagrindinės sąvokos

Deprivacija- gyvybiškai svarbių poreikių netektis, kuri gali turėti pražūtingų pasekmių asmenybės vystymuisi ar funkcionavimui (Прихожан, Толстых, 2005).

Integracija- veiksmų visuma, kurių dėka gyventojams sudaromos sąlygos dalyvauti visuomenės gyvenime (Kvieskienė, 2003).

Globojamas vaikas- tas, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra paskirta laikinoji ar nuolatinė globa ir rūpyba (Lietuvos Respublikos Vaiko globos įstatymas, 2007).

Negalė, negalia- žmogaus fizinių, intelekto ar psichikos pokyčių, o ir stereotipų, socialinių vaizdinių bei socialinės sąveikos rezultatas (Ruškus, 2002).

Neįgalusis- asmuo, kuriam Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nustatyta tvarka pripažintas neįgalumo lygis mažesnis negu 55 procentų darbingumo lygis ir (ar) nustatyta specialiųjų poreikių tenkinimo reikmė (Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 2004).

Savarankiškas gyvenimas- savarankiškas savo būsto, maisto, profesinio ir darbinio užimtumo bei kitų svarbių poreikių tenkinimas, kuris praktinę reikšmę turi asmenims, sulaukusiems pilnametystės ir turintiems palikti globos instituciją (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007).

Socializacija- visuomenės kultūros perteikimas asmenims, siekiant jų sėkmingo įsiliejimo į visuomenės gyvenimą (Kvieskienė, 2003).

Vaikas- asmuo iki 18 metų (Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996).

Vaiko globėjas- fizinis ar juridinis asmuo, kuriam patikėta likusio be tėvų globos vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas (Lietuvos Respublikos Vaiko globos įstatymas, 2007).

Magistro darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 4 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (53 šaltiniai), reziumė anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 25 paveikslėliai. Prieduose pateikiamos tyrimo anketos: 1 priedas- Tėvų globos netekusių vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, pasirengimas savarankiškam gyvenimui ir 2 priedas- Tėvų globos netekusių asmenų, iki pilnametystės gyvenusių vaikų globos namuose, pasirengimas savarankiškam gyvenimui. Magistro darbo apimtis- 57 puslapiai.

Darbas buvo pristatytas 2010 m. gegužės 21 d. studentų mokslinių darbų konferencijoje „Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymas ir sveikatinimas“.

1 skyrius. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ ASMENŲ SOCIALINĖ PADĖTIS LIETUVOJE

1.1. Įstatymai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą

Siekiant pagerinti vaiko padėtį Lietuvoje, sumažinant beglobių vaikų skaičių ir jų nusikaltimų skaičių, 1994 m. gegužės mėn. 13 d. Vyriausybės nutarimu įsteigta Vaiko teisių apsaugos tarnyba. Jos įsteigimas buvo vienas iš didžiausių praktinių vaikų apsaugos žingsnių vaikų teisių apsaugos srityje.

Pagal veikiančius įstatymus globa ir rūpyba rūpinasi savivaldos ir jų funkcijos vykdomos per švietimo įstaigas (Sakalauskas, 2000).

LR Konstitucija (2009) garantuoja prigimtines žmogaus teises ir laisves, įtvirtina, kad valstybė saugo, globoja šeimą ir vaikystę, užtikrina įstatyminių nepilnamečių gynimą.

Pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis vaiko teisių apsaugą- Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencija (1995). Ji vadovaujasi 4 pagrindiniais principais:

- Vaikai neturi patirti diskriminacijos;
- Vaikai turi teisę fiziškai, emociškai, psichologiškai, socialiai ir kultūriškai gyventi bei vystytis;
- Imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų ar sprendimų, svarbiausia yra vaiko interesai;
- Vaikai turi teisę būti aktyvūs dalyviai, sprendžiant visus su jų gyvenimu susijusius klausimus bei laisvai reikšti savo nuomonę.

Vadovaujantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos pagrindinėmis nuostatomis, LR Seime priimtas LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), kuris reglamentuoja nepilnamečių teisinę apsaugą šalyje. Jame įtvirtintos pagrindinės nepilnamečio teisės, nustatyta be tėvų globos likusio nepilnamečio teisė į rūpybą. Šis įstatymas teigia, kad nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos nepilnamečių turi saugoti valstybė, vietos savivaldos institucijos, fiziniai bei juridiniai asmenys.

Vaiko globos uždaviniai yra suformuluoti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (2000):

1. Paskirti vaikui globėją, kuris rūpintųsi, auklėtų, atstovautų vaikui ir gintų jo teises bei teisėtus interesus;
2. Sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, kurios atitiktų jo amžių, sveikatą, išsivystymą;
3. Rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje.

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas (2009) nustato išmokų nepilnamečiams rūšis, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę gauti išmokas, kategorijas, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas. Kiekvienam vaikui, jo globos (rūpybos) laikotarpiu, kiekvieną mėnesį mokama 4 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka. Kai globojamam vaikui mokama našlaičio pensija arba periodinė išmoka jo išlaikymui, globos (rūpybos) išmokos dydis yra lygus skirtumui tarp 4 bazinių socialinių išmokų dydžio ir šių išmokų dydžio. Globos (rūpybos) išmoka neskiriama, jei vaikas yra sulaikytas, suimtas, atlieka bausmę, paskelbta jo paieška ar teismo pripažintas nežinia kur esančiu ir, jei vaiko laikinoji globa nustatyta tėvų prašymu jiems laikinai išvykus į užsienį.

Pasibaigus vaiko globai (rūpybai) dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, skiriama vienkartinė 50 bazinių socialinių išmokų dydžio, o nuo 2009 metų sausio 1 dienos – 75 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka įsikurti. Ši išmoka gali būti panaudojama

būstui (gyvenamosioms patalpoms) pirkti, sumokėti daliai paskolos būstui statyti arba pirkti, būsto nuomai, mokesčiams už nuomojamojo ar nuosavybės teise turimo būsto komunalines paslaugas, būstui remontuoti arba rekonstruoti, baldams, buitinei, vaizdo ir garso technikai, namų apyvokos reikmenims, vienam asmeniniam kompiuteriui įsigyti, studijų ir neformaliojo švietimo kainai padengti, žemės sklypui įsigyti. Išmoka neskiriama, jei vaikas yra išlaikomas valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje ir jei vaiko laikinoji globa buvo nustatyta tėvų prašymu, jiems laikinai išvykus į užsienį.

Pasibaigus globai ir toliau yra galimybė kas mėnesį gauti įprastą išmoką, jei asmuo toliau nenutrūkstamai mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje ar profesinėje, bei aukštojoje ir aukštesniojoje mokykloje, dieniniame skyriuje.

LR vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme (2000) nustatyta, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius privalo kontroliuoti, kaip yra paisoma LR Konstitucijos, LR Seimo ratifikuotų konvencijų, LR įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, normų.

LR Vyriausybė 2005 metais patvirtino Vaiko gerovės valstybės politikos strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių 2005- 2012 m. planą. Šiame plane vienas iš prioritetų yra išskiriamas vaiko gerovės institucijų tobulinimas, reorganizuojant įstaigas.

Vaiko globos organizavimo nuostatai (2003) įtvirtina bendruosius be tėvų globos likusių nepilnamečių globos (rūpybos) organizavimo principus ir vaiko nuolatinės globos nustatymo ir pasibaigimo tvarką. Nuostatuose pateikta nepilnamečio fizinio ir juridinio globėjo atrankos, pasirengimo, skyrimo ir jo atleidimo arba nušalinimo nuo pareigų tvarka.

Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai (2007) nustato laikinai be tėvų globos likusio nepilnamečio, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam ar juridiniam asmeniui, priežiūros, auklėjimo, ugdymo ir kitų reikalingų sąlygų sudarymo tvarka.

Išstudijavus teisinę literatūrą, dokumentus ir teisės aktus, galima teigti, kad valstybės pagalba daugiau orientuota į vaiko teises ir finansinį stabilumą.

1.2. Nepilnamečio rūpyba ir ugdymas globos institucijoje

Stone (cit. Snieškienė, Bumblauskaitė, 2005) pastebi, kad žmogaus savarankiškumo ugdymas buvo svarbus ir kolonijiniais laikais, kai našlaičiai buvo ruošiami savarankiškam gyvenimui sudarant sutartį tarp mokinio ir šeimininko, kuris juos remdavo, mokydavo amatų už darbą šeimininko namuose, taip našlaičiai gyvendavo iki 21 metų. Tokio tipo namai

vadinosi „darbo/užmokesčio“ namais. Taip pat buvo „laisvi“ globos namai, kuriuose našlaičiai paprasčiausiai gyvendavo.

Apie 1950 metus susirūpinta institucijoje gyvenančių jaunuolių savarankiškumu, todėl pradėta juos mokyti maisto ruošos, pinigų paskirstymo, vaikų priežiūros ir taip palaipsniui jie buvo atpratunami nuo globos.

Barkauskaitė, Griepėdienė (1998), nagrinėdamos nepilnamečio institucinės globos (rūpybos) sistemą, jos istorines ištakas, raidą, atliko vaikų globos ir rūpybos Lietuvoje istorinę pedagoginę raidos apžvalgą. Jų teigimu, globos, rūpybos, labdaros atsiradimas yra susijęs su pačios civilizacijos atsiradimu. Kol žmonės gyveno uždaroje grupėse, nereikėjo išimtinio poreikio ar pagalbos, nes visi tarpusavyje buvo glaudžiai susiję. Laikui bėgant, krikščionybės skelbiama filosofija, kad ir vaikas turi sielą ir dėl to negali būti apleistas, įsigaliojo požiūris į vaikų tinkamą išlaikymą, mokymą, lavinimą, tinkamą parengimą gyvenimui visuomenėje ir amžinybėje.

Iš pradžių našlaičiais vaikais rūpinosi religinės institucijos, vėliau, pradėjus steigti našlaičiams reikalingas institucijas, rūpybą perėmė valstybė, o religinės ir labdaringos institucijos atliko pagalbines funkcijas. Barkauskaitės, Griepėdienės (1998) teigimu, jų nagrinėti šaltiniai leidžia teigti, kad nuo 1918 metų iki 1945 metų rūpybos ir labdaros darbai buvo filantropiško pobūdžio.

Neįgalieji- viena iš visuomenės mažumų, kurių socialinis dalyvavimas ilgą laiką buvo ribotas (Baranauskienė, Ruškus, 2004). Lietuvoje tik apie 1938 metus pradėta rūpintis specialiųjų poreikių vaikų globa. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, prasidėjo skubūs valstybinės nepilnamečio globos ir rūpybos tobulinimo procesai. Viena iš to laikmečio alternatyvų nepilnamečio globa (rūpyba) šeimoje ir šeimynoje, kai vaikų globos namų ugdytinis ar jų grupelė apgyvendinami šeimoje ar šeimynoje (Barkauskaitė, Griepėdienė, 1998). Pastaraisiais dešimtmečiais globotinių socialinės integracijos ir ugdymo srityse įvyko esminiai pokyčiai: atsisakyta internatinių mokyklų, globos namuose gyvenantys vaikai integruojami į bendrojo lavinimo mokyklas ir kt. (Samašonok, Gudonis, 2006).

Vaikų globos namai- įstaigos, kuriose auklėjami socialiniai našlaičiai, pamestinukai arba vaikataujantys vaikai (Leliūgienė, 2002). Globos namų tikslas- užtikrinti globojamam (rūpinamam) ir laikinai globos namuose apgyvendintam vaikui globos (rūpybos), ugdymo (mokymo, lavinimo ir auklėjimo), socialines paslaugas, sudaryti kitas jam tinkamas sąlygas ir palaikyti aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei pasiruoštų savarankiškam gyvenimui visuomenėje (Bendrieji vaikų globos namų nuostatai, 2005).

Vaikas į institucinę globą gali patekti kai nežinomi jo tėvai ar giminaičiai (rastas vaikas), dėl abiejų ar vieno iš tėvų mirties, dėl tėvų paskelbimo neveiksniais, kai tėvams apribotos tėvystės teisės dėl nesirūpinimo, netinkamo auklėjimo, nepriežiūros, naudojamo smurto, kai tėvai patys atsisako savo vaikų, kai patenka į įkalinimo įstaigą (LR vaiko globos įstatymas, 2007).

2009 metais birželio 30 dienos statistikos departamentas pateikia duomenis, kad per 2007 ir 2008 metus kito vaikų globos įstaigų ir juose gyvenančių vaikų skaičius. Mažiau mažylių atiduodama į globos institucijas ir daugiau jų įsivaikina, paima globoti šeimos ar šeimynos. Ši statistika labai džiuginanti ir teikianti vilčių.

Vadovaujantis Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija (Vaiko teisės Europoje, 2000), nuo 1997 metų Lietuvoje buvo naujai konstruojama vaiko globos (rūpybos) sistema. Buvo pradėtos kurti pagalbos globos (rūpybos) sistema, reikalinga nepilnamečiams, ieškant būdų kaip juos priartinti prie šeimos: skatinama globa (rūpyba) šeimoje, kuriami nedideli vaikų globos namai, steigiamos šeimynos, laikinos pagalbos namai ir tt. Keitėsi įstatymai be tėvų globos likusio vaiko finansavimas bei išlaikymas.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje išsivysčiusių Europos šalių, vyrauja bendruomeninė globa, tačiau dar labai didelis skaičius vaikų glojami institucinėje sistemoje. Samašonok (2009) teigimu užsienio šalyse atlikti įvairūs tyrimai parodė, kad globos namuose augančiam vaikui labai sunku užtikrinti visavertį vystymąsi bei gerovę. Daug kas priklauso nuo įstaigos atmosferos, vaiko ir suaugusiojo santykio, jei jis grindžiamas konstruktyvine sąveika, kada globotinis jaučiasi saugus ir mylimas, tai skatina jo savarankiškumą ir aktyvumą.

Šiandien turime daug nepilnamečiais besirūpinančių įstaigų, kurių paskirtis ir funkcijos nėra aiškios: ar tai globos (rūpybos), ar ugdymo įstaiga? kokia turētu būti šios įstaigos personalo struktūra? kokias paslaugas turėtų teikti? kas turėtų jai vadovauti, ją kontroliuoti? kaip būtų galima gerinti globos (rūpybos) kokybę ir veiksmingumą? Visi šie klausimai kyla dėl to, kad veiklos koordinavimas nėra pakankamai reglamentuotas teisės normomis, įstatymais, nėra tradicijų ir patirties, kaip tai turėtų vykti. Nepilnamečio institucinės globos (rūpybos) veiklą prižiūrinčios institucijos negali lemti nepilnamečiais besirūpinančių įstaigų ateitimi, kadangi vaikų globos namai nepavaldūs jiems ir patys sprendžia savo globotinių ateitį. Todėl reikia kuo labiau tobulinti institucinę sistemą, kad vaikas kuo geriau pasirengtų savarankiškam gyvenimui (Kelias link savarankiško gyvenimo, 2007). Vienas iš svarbesnių pasirengimo savarankiškam gyvenimui būdų yra ugdymas.

Vaitkevičiaus (1997) teigimu, ugdymas- bendriausia pedagoginė sąvoka, reiškianti asmenybės augimą, didėjimą, plėtotę, brandinimą. Savo darbuose institucijoje gyvenančio nepilnamečio gerovės, jo ugdymo ir rengimosi savarankiškam gyvenimui problemas ir aktualijas nagrinėjo: Bajoriūnas (2004), Буянов (1988), Braslauskienė (2001), Jovaiša (1997), Juodaitytė (2002), Kvienskienė (2000), Leliūgienė (2002).

Kaip atskleidžia Braslauskienė (2001)- ugdymo procesas globos institucijoje labai skiriasi nuo ugdymo šeimoje, nes globos institucijos ugdymo procese dalyvauja daugiau žmonių, taip pat vaikų globos namuose augantis nepilnametis, patyręs traumas, pasižymi nervingumu, impulsyvumu, atsiranda emocinių ryšių sutrikimų.

Institucijoje gyvenantis nepilnametis socialiai atsiriboja, jis nėra pasirengęs perimti teigiamą šeimyninį modelį, jam sunku pajusti būsimą piliečio vaidmenį, jis neįsivaizduoja savo profesinės ateities, todėl jo profesiniai ketinimai formuojasi labai lėtai. Gyvenant institucijoje jam palaipsniui susiformuoja išlaikymo „poza“, kuria jis manipuliuoja net palikęs globos instituciją. Leliūgienės (2002) teigimu, dažnas vaikų globos namų auklėtinis išmoksta tinginiauti, reikalauti, tačiau kartu yra netvarkingas, neatsakingas, išsiblaškęs, nemoka/ nenori saugoti daiktų. Jis auga „sterilioje“ aplinkoje. Valstybinė globa yra griežtai reglamentuota, per mažai dėmesio skiriama ugdymo procesui, socialinių įgūdžių formavimui, nes pirmiausia tenkinami fiziologiniai poreikiai (maistas, šiluma, miegas) (Tizard ir kt., 1998).

Vaikų globos namuose augančio nepilnamečio ugdymas turi vykti plėtojant savarankiškumą. Jovaišos (1997) teigimu, plėtojant asmenybės savarankiškumą, bręsta pati asmenybė. Rengiant nepilnametį savarankiškam gyvenimui svarbu sudaryti šeimai artimą aplinką, mokyti jį gyventi tarp žmonių, laikantis tradicijų, normų, įstatymų. Bajoriūnas (2004) kiekvienam ugdytojui primena būtinybę „plėtoti žmogiškumą ir užuojautą“, nes tik tada vaikas galės pamiršti blogas emocijas ir jausmus. Буянов (1988) pastebi, kad vaiko ugdymas aktyvus procesas, kuriame ugdytojas turi sąmoningai formuoti ugdytinio charakterį, reikalingą adekvačiai socialiniai adaptacijai. Juodaitytė (2002) taip pat pritaria, kad ugdymas yra glaudžiai susijęs su socializacija. Tik per socializaciją sustiprėja vaiko sąveika su aplinka. Ugdytojas privalo akcentuoti vaiko sėkmes, jį skatinti, palaikyti, kad augtų nepilnamečio pasitikėjimas savimi. Kvienskienės (2005) nuomone, darbuotojai turi žinoti, kad vaikui reikia papildomos socialinės pedagoginės pagalbos, papildomų programų, kad vaikų globos namų auklėtinio socializacija būtų visavertė.

Teikiant socialinę pagalbą vaikams, augantiems globos institucijose, reikėtų laikytis septynių pagrindinių socialinės pagalbos principų (Lukoševičienės, 1995):

- Individualumas. Kiekvienas žmogus yra asmenybė ir skirtingai išreiškia savo jausmus bei išgyvena sunkumus, ieško įvairiausių būdų išeiti iš susidariusios situacijos. Norint padėti ugdytiniui būtinai reikia į tai atsižvelgti.
- Empatija. Kiekvienas žmogus, išgyvendamas sunkumus, savaip reaguoja į sukeltas nuoskaudas, krizes, nepasisekimus. Reikia ne tik racionaliai suprasti asmens išgyvenimus, bet pajusti jų realybę bei jam tai parodyti.
- Pasitikėjimas asmeniu. Išsiaiškinus ar išklausius asmenį, reikia padėti jam pasirinkti galimą išeitį iš susidariusios padėties. Aptariant jo pasirinktą kryptį, būtina ieškoti realių būdų bei galimybių situacijas pagerinti, nes žmogus sunkiai susigyvena su prieš jo valią primesta nuomone.
- Neteisimas ir nesmerkimas. Socialiniam pedagogui svarbu kuo geriau suprasti sunkumus išgyvenantį žmogų, neteisiant ir nesmerkiant, nors ir susidurtų su asmeniškai nepriimtinais problemomis. Socialinio pedagogo tikslas – suprasti ir pajusti žmogaus išgyvenimų sunkumus bei kartu su juo ieškoti galimų išeičių.
- Žmogaus tokio, koks jis yra, priėmimas. Mes nuolat susiduriame su tuo, kas mums patinka ar nepatinka, gražu ar negražu ir t.t. Socialinės pagalbos procese svarbu naudoti metodiką, padedančią pažinti ir suprasti žmogų, jo išgyvenimus, jo santykius su supančia aplinka. Tuomet galima žmogų, kuriam reikia pagalbos, priimti tokį, koks jis yra. Ir tik pritaikę šį principą, mes galime tikėtis atrasti jam efektyviausią pagalbos būdą.
- Žmogaus apsisprendimo pripažinimas. Kaip jau minėta, svarbu padėti žmogui išsiaiškinti, kokie jo sunkiausi išgyvenimai ir ko jis siektų, kaip norėtų atrasti sau priimtina išeitį. Kelias, kurį asmuo pats pasirinko, jam yra svarbiausias.
- Profesinės paslapties išlaikymas. Tai vienas iš esminių principų, kuris padeda žmogui pasitikėti sutiktu specialistu. Šį principą reikia paaiškinti žmogui, kuriam reikia pagalbos, kad jis atvirai atskleistų, kokie sunkumai, išgyvenimai jį kankina, kokios pagalbos jis tikisi.

Sėkmingo ugdymo proceso institucijoje svarbiausias tikslas- ugdytinio, padedant vaikų globos namų darbuotojams, adaptacija ir socializacija visuomenėje, sugebėjimas savarankiškai spręsti problemas, bei priimti teisingus sprendimus ir įsipareigojimus. Todėl galutinius ugdymo rezultatus galima pamatyti tik tada kai jaunuolis pradeda gyventi savarankiškai.

1.3. Tėvų globos netekusių jaunuolių rengimasis savarankiškam gyvenimui: Lietuvos ir užsienio šalių patirtis

Prioritetinis vaikų ugdymo bei ruošimo savarankiškam gyvenimui visuomenėje vaidmuo tenka šeimai. Šeima vaidina labai svarbų vaidmenį užtikrinant kiekvienam vaikui būtina saugią, jo teises nepažeidžiančią ir neribojančią aplinką. Saugi, mylinti ir besirūpinanti šeima yra pagrindinė terpė, sąlygojanti efektyvų vaiko funkcionavimą ir asmeninės raidos vystymąsi. Pastaruoju metu Lietuvoje daug vaikų šiuo atžvilgiu yra nuskriausti. Yra daug šeimų, kurios neatlieka vaikų auklėjimo funkcijos. Daugelis tokių vaikų, dėl įvairių priežasčių netekusių tėvų globos, patenka į globos institucijas. Globos institucijos perima pagrindinį šeimos vaidmenį t.y. vaikų ugdymą ir ruošimą savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

Pasak Snieškienės, Bumblauskaitės (2005), globos institucijos stengiasi, kad vaikams nieko netrūktų, kad jie būtų bent minimaliai viskuo aprūpinti, tačiau taip elgdamiesi jie nesuformuoja vaikams tikro – atviro gyvenimo vaizdo: globos namų auklėtiniai nesuvokia darbo, pinigų vertės, nepakankamai formuojami įgūdžiai, kurių prireiks gyvenime. Institucijoje nėra pakankamai sąlygų, kad vaikai įgytų ne tik socialinių, bet ir buitinių įgūdžių, tačiau darbuotojai, pedagogai stengiasi, nors tai ir riboja institucijoje nustatytų taisyklių visumą, higieniniai centrai. Šios taisyklės nustato tam tikrą elgesį ir apibrėžia galimybių spektrą, kurio auklėtiniai globos institucijoje privalo laikytis. Visa tai gali sukelti priešingybę visuomenės normoms. Vaikas tampa atskirtas nuo visuomenės, o tai gali sukelti didelę žalą tolimesniam vaiko funkcionavimui visuomenėje. Galima teigti, kad jaunuoliui, augančiam globos institucijoje, yra diegiamos uždarnos sistemos normos ir reikalavimai, kurie dažnai nesutampa su visuomenės normomis ir reikalavimais. Visa tai, Bakk, Grunewald (1997) apibūdina kaip dehumanizavimą, kai žmogus turi laikytis tų taisyklių, kurios atviroje visuomenėje yra nepriimtinos kaip - priverstinis gyvenimas kartu su kitais žmonėmis, kurių parinkimą apsprendžia institucija, nustatytas griežtas dienos racionas, neatsižvelgimas į vaiko norų tenkinimą (pavyzdžiui, vaikas turi valgyti tai ko nemėgsta ir pan.), pasirinkimo laisvės nebuvimas.

Vaiko, gyvenančio šeimoje, rengimas savarankiškam gyvenimui labai skiriasi nuo prieš tai apibudinto. Viena iš pagrindinių šeimos funkcijų- priklausomybės ryšių tinklas, kuriame jis galėtų augti. Rutter (1988) pateikia tėvų vaidmenis ir atsakomybes, kuriomis turi remtis ir vaikus prižiūrintys asmenys:

- Teigiamų ryšių ir nuostatų teikimas;

- Saugos teikimas;
- Vaidmens modelių teikimas;
- Vaiko bendruomenėje ir kultūroje galiojančios gyvenimo patirties teikimas;
- Disciplinos ir aiškaus komunikacijos tinklo teikimas.

Šeimoje viskas vyksta atsižvelgiant į vaiko emocinį, fizinį ir psichinį vystymąsi, o ne pagal iš anksto nustatytą struktūrą. Tėvai padeda ir pataria savo vaikams dėl tolesnių jo gyvenimo žingsnių, jų parama nenutrūksta kai vaikui sukanka 18 metų. Tuo tarpu Lietuvoje jaunuoliai, po ilgalaikės institucinės globos, sulaukę 18 metų palieka globos namus ir susiduria su didžiuliais jų statuso pasikeitimais. Jie neturi galimybių pamažu apsiprasti ir įveikti gyvenimo sunkumus, kaip tai gali dauguma kitų jaunuolių (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007).

Vaikus rengiant savarankiškam gyvenimui labai svarbūs praktiniai gyvenimo įgūdžiai, tokie kaip maisto gaminimas, drabužių priežiūra, gyvenamosios aplinkos tvarkymas, savęs priežiūra, apsipirkimas ir pan. Tokiose užsienio valstybėse kaip JAV, Didžiojoje Britanijoje, veikia tam tikros organizacijos, kurios teikia specializuotas savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo paslaugas skirtingo amžiaus vaikams ir jaunuoliams.

Taip pat jaunuoliams, kurie iki pilnametystės gyveno globos institucijoje, yra labai svarbi parama ir palaikymas, todėl tokiose šalyse kaip Didžioji Britanija, Australija, tokią paramą teikia patys buvę globotiniai, jau pradėję gyventi savarankiškai. Tokie asmeniniai patarėjai yra specialiai mokomi ir vėliau dirba su vienu ar keliais asmenimis (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos, 2007).

Išeidamas į savarankišką gyvenimą, asmuo turi mokėti ne tik patenkinti savo esminius poreikius, bet ir tapti pilnaverčiu visuomenės nariu. Australijoje našlaičių ir tėvų globos netekusių asmenų globą reglamentuoja įstatyminiai aktai, kurie išskiria tokius savarankiško gyvenimo gebėjimus ir dėmenis (Leaving Care: Options and Recommendations Paper for Consultation, 2002) :

- Mokėjimą užmegzti, palaikyti ir plėsti socialinius santykius;
- Siekimą aukštesniojo išsilavinimo, profesijos įgijimo, pozityvaus įsijungimo į darbinę veiklą;
- Praeities trauminių situacijų įveikimo;
- Geros emocinės sveikatos palaikymo įgūdžių;

- Gebėjimo pasirūpinti savo higiena, sveikata, buitimi, finansais, biudžeto planavimu, banko sąskaitomis ir kt.

Remiantis pagrindiniu Didžiosios Britanijos įstatymu: Children (Leaving Care) Act (2000), vaikų globos namų auklėtiniai, pradėję gyventi savarankiškai privalo:

- Mokėti apsipirkti parduotuvėje;
- Mokėti pasiruošti maistą;
- Mokėti skalbti, siūti ir pasitaisyti drabužius, atlikti kitus namų ruošos darbus;
- Mokėti atlikti įvairius buities darbus;
- Mokėti suteikti pirmąją pagalbą ir laikytis namie saugumo taisyklių;
- Turėti suvokimą apie pajamas, reikalingas pragyvenimo minimumui, pagrindinių maisto produktų ir namų apyvokos daiktų rinkos kainas;
- Tvarkyti namų ūkio biudžetą, įskaitant visas mėnesines pajamas ir išlaidas;
- Mokėti sveikai gyventi, rūpintis asmenine higiena;
- Turėti supratimą apie lytinį gyvenimą, įskaitant kontracepciją ir pasirengimą tėvystei;
- Mokėti pasieškoti darbo ir pasirengti pokalbiui su darbdaviu;
- Suprasti darbuotojo pareigas ir atsakomybę;
- Siekti įgyti aukštąjį arba profesinį išsilavinimą, susipažinti su studijų galimybėmis;
- Gebėti pasieškoti būsto;
- Žinoti, kaip užsirašyti pas gydytoją;
- Žinoti į ką kreiptis skubios pagalbos ypatingais atvejais (policija, greitoji medicinos pagalba, gaisrinė);
- Pasiieškoti ir pasinaudoti bendruomenės ištekliais ir paslaugomis;
- Susisiekti su socialinių paslaugų skyriumi ir kitomis socialines paslaugas teikiančiomis institucijomis;
- Susisiekti su organizacijomis, kurios teikia pagalbą buvusiems globotiniams arba tebeglobojamiems žmonėms.

Lietuvoje taip pat pradėta spręsti vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, pasirengimo savarankiškam gyvenimui problema. Visoje Lietuvoje vyksta globos institucijų darbuotojų mokymai, kaip ugdyti tėvų globos netekusių vaikų savarankiškumą. Siekiant globotinius geriau paruošti savarankiško gyvenimo pradžiai, pagal galimybes, daugumoje globos institucijų vaikai mokomi gaminti maistą, skiriamos pareigos ir atsakomybės, organizuojamos talkos, vyksta socialinės konsultacijos, teikiama savanorių pagalba, kuri jaunuoliams

padedama socializuotis visuomenėje (Tėvų globos netekusių vaikų pasirengimo gyventi savarankiškai įvertinimo galimybės, 2007).

Mackevičienė (1999) žodį socializacija apibūdina kaip individo tapimą visuomeniniu žmogumi, asmenybe. Mudrik (cit. Šeiniene, 2008) teigimu, socializacija vyksta sąveikaujant su aplinka, kada visuomenė įtakoja vieną ar kitą amžiaus grupę, taip pat labai svarbu kryptingai ir socialiai kontroliuoti auklėjimo procesą. Nuo pat pirmųjų vaiko gyvenimo dienų prasidėjo jo socializacijos procesas, kuris tęsis visą vaiko gyvenimą, per kurį bus stengiamasi tapti socialine būtybe, galinčia adaptuotis prie naujų sąlygų įvairiais gyvenimo periodais. Kviesskienė (2003) teigia, kad socializacija skirstoma į pirminę ir antrinę. Pirminė socializacija siejama su ankstyvąja vaikyste. Pirminė socializacija galima tik tada kai asmuo turi visavertę šeimą arba globėjus ir kai procese gali dalyvauti kiti socializacijos institutai, kurių dėka asmuo tampa visaverčiu visuomenės nariu. Antrinė socializacija siejama su tuo asmens laikotarpiu kai į jo ugdymą įsitraukia kitos socialinės grupės, asmenys, kultūros procesai. Globos institucijoje gyvenę, užaugę asmenys ne visada būna sėkmingai įveikę pirminę socializacijos pakopą, todėl jiems sunkiau adaptuotis visuomenėje. Šiuolaikiniai psichologai, socializaciją laiko- socialinių ir psichinių procesų visumą, kuri padeda individui perimti normas, suvokti taisykles ir žinias, kurių dėka jis taps pilnateisiu visuomenės nariu (Pabedinskienė, 2007).

2007 metais buvo išleista „Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“, kurios tikslas yra vaiko, netekusio tėvų globos, savarankiško gyvenimo įgūdžių formavimas ir ugdymas. Programos uždaviniai yra savarankiško gyvenimo įgūdžių formavimas skirtinguose vaiko vystymuose tarpsniuose; asmenybės, galinčios prisitaikyti prie kintančių visuomenės sąlygų ugdymas; gyvenimo ir darbinių įgūdžių ugdymas; psichinio atsparumo, problemų sprendimo ir kognityvinių gebėjimų ugdymas; sveikos gyvensenos įgūdžių formavimas; profesinės motyvacijos skatinimas; teisinių žinių bei socialinių garantijų ir lengvatų suteikimo tvarka.

Jaunuoliai išėję iš vaikų globos namų ir pradedantys savarankišką gyvenimą. Sulaukęs 18 metų turi tapti visiškai savarankišku, nes netenki valstybės globos. Kasmė pilnametystės sulaukia apie 600 tėvų globos netekusių vaikų, kurie augo valstybinėse, nevyriausybinėse organizacijų globos institucijose ar globėjų šeimose (Statistikos metraštis, 2004).

Dauguma vaikų globos namus „Šaltinis“ paliekančių jaunuolių gauna paramą iš darbuotojų, kurie padeda nusipirkti/ išsinuomoti būstą, jame įsikurti, susirasti darbą. Iškilus problemoms jaunuoliai ateina ieškoti pagalbos į vaikų globos namus, kuriuose užaugo ir jie yra visada laukiami, čia jie visada sulaukia reikiamos pagalbos.

Įvairiose šalyse atlikti tyrimai rodo, kad pasibaigus institucinei globai, jaunuolių laukia tokie sunkumai (Tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas. Metodai ir galimybės, 2007):

- palyginus su bendraamžiais, buvę globotiniai dažniau nebaigia vidurinės mokyklos (riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto asmenys dažniausiai būna tik išklause pagrindinį arba vidurinį mokyklos kursą);
- dažniau tampa jaunais tėvais;
- yra labiau priklausomi nuo socialinių pašalpų;
- tarp buvusių globotinių yra didesnis nedarbo lygis;
- buvusiems globotiniams būdinga didesnė rizika įsitraukti į kriminalinę veiką ir būti patrauktiems baudžiamojon atsakomybėn;
- tarp buvusių globos namų auklėtinių yra daugiau benamių;
- jie pažeidžiamesni ir turi daugiau psichikos sveikatos problemų;
- jie turi didesnę riziką įsitraukti į piktnaudžiavimą psichoaktyviomis medžiagomis.

Šiuos sunkumus nulemia psichologinės ir fizinės traumos patirtos vaikystėje, jie jaučiasi niekam nereikalingi, nes didžioji vaikų globos namų „Šaltinis“ vaikų dalis turi vieną arba abu tėvus, iš kurių yra atimtos teisės į vaiko globą. Dažniausiai laikui bėgant tėvai net pamiršta aplankyti savo vaikus.

Taip pat labai svarbi sunkumus nulemianti priežastis yra netinkami globėjai arba nuolatinės gyvenamosios vietos, mokyklos, darbuotojų kaita. Dauguma vaikų keliauja iš vienos globos įstaigos į kitą, keičiasi darbuotojai, todėl vaikai jaučiasi nestabiliai.

Silpnesni, lėtesni vaikai yra užgauliojami kitų vaikų, netgi patiria prievartą, taip jų pasitikėjimas savimi dar labiau sumažėja.

Vaikui, netekusiam tėvų globos, remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo (2006), yra teikiamos šios paslaugos:

1. Bendrosios socialinės paslaugos:

- 1.1. informavimas;
- 1.2. konsultavimas;
- 1.3. tarpininkavimas ir atstovavimas;
- 1.4. sociokultūrinės paslaugos.

2. Specialiosios socialinės paslaugos:

- 2.1. intensyvi krizių įveikimo pagalba;

2.2. trumpalaikė socialinė globa;

2.3. ilgalaikė socialinė globa.

Įsakyme nėra numatyta specializuotų socialinių paslaugų pilnametystės sulaukusiems globotiniams. Yra išskirta plati paslaugų gavėjų kategorija - socialinės rizikos suaugę asmenys. Socialinės rizikos suaugęs asmuo yra darbingo amžiaus asmuo, esantis socialiai atskirtas dėl to, kad elgetauja, vaikatauja, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra įsitraukęs ar linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą, yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir iš dalies ar visiškai netekęs gebėjimų savarankiškai rūpintis asmeniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime.

Šiai grupei yra numatytos tokios paslaugos:

1. Bendrosios socialinės paslaugos:

1.1. informavimas;

1.2. konsultavimas;

1.3. tarpininkavimas ir atstovavimas;

1.4. maitinimo;

1.5. aprūpinimas būtiniaisiais drabužiais ir avalyne;

1.6. sociokultūrinės paslaugos;

1.7. asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas.

2. Specialiosios socialinės paslaugos:

2.1. socialinių įgūdžių ugdyimas ir palaikymas;

2.2. apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose;

2.3. laikinas apgyvendinimas;

2.4. intensyvi krizių įveikimo pagalba;

2.5. trumpalaikė socialinė globa.

Teikiamos paslaugos negarantuoja jaunuolių efektyvaus integravimosi į visuomenę. Norint tai pakeisti reikia tobulinti: vyriausybinis teisės aktus, savivaldybių bei valstybės socialinių paslaugų ir paramos teikimą, kuris užtikrintų, tėvų globos netekusiems asmenims, socialines garantijas, padedančias savarankiško gyvenimo įgūdžių plėtotei (organizuoti švietimą, kaip įsigyti būstą, pasirinkti profesiją, sukurti šeimą ir kt.).

2 skyrius. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ VAIKŲ, AUGANČIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE, PASIRENGIMAS SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI

2.1. Tyrimo imtis, metodika ir organizavimas

Empiriniam tyrimui atlikti buvo pasirinktas kiekybinis – anketinės apklausos metodas. Atsižvelgiant į tiriamųjų imtį, siekiant didesnio atsakymų patikimumo, asmenys, turintys nežymų intelekto sutrikimą ar ribotą intelektą, atsakinėjo žodžiu, atsakymus į anketos klausimus pildė tyrėjas. Atsakymai pateikti netaisant stiliaus klaidų. Tyrimo anketos buvo sudarytos remiantis UAB „FACTUS DOMINUS“ tyrimo „Tėvų globos netekusių asmenų gyvenimo kokybės ir pasirengimo savarankiškam gyvenimui įvertinimo“ (2005) ataskaita, kurią užsakė Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Leidimas panaudoti anketos klausimus gautas 2009 08 25, pažymos nr. 86.

Pirmą anketą globos namuose gyvenantiems vaikams (priedas Nr. 1) sudaro 19 klausimų, iš kurių 8 uždaro tipo, 6 pusiau uždaro tipo ir 5 atviro tipo klausimai. Anketa suskirstyta į 4 blokus:

1. Bendroji dalis (nominalinė skalė), skirta išsiaiškinti respondentų amžių, lytį, gyvenamąją vietą. Bloką sudaro 3 klausimai;
2. Pasirengimas savarankiškam gyvenimui (ranginė skalė), skirtas išsiaiškinti, kokius gebėjimus vaikai yra įgiję, kas jiems gyvenime yra svarbiausia ir kas padeda/trukdo tapti savarankišku. Bloką sudaro 10 klausimų;
3. Profesija, jos įgijimas ir požiūris į darbo paiešką, įsidarbinimo galimybes (ranginė skalė), skirtas išsiaiškinti vaikų nuomonę apie profesijos pasirinkimą lemiančius veiksnius ir atskleisti nepilnamečių požiūrį į darbo paieškos ir įsidarbinimo galimybes. Bloką sudaro 4 klausimai;
4. Gyvenamoji vieta (ranginė skalė), blokas skirtas išanalizuoti vaikų nuomonę apie gyvenamąją vietą tapus pilnamečiu. Bloką sudaro 2 klausimai;

Antrąją anketą globos namuose gyvenusiems asmenims (priedas Nr. 2) sudaro 22 klausimai, iš jų 9 uždaro tipo, 5 pusiau uždaro tipo ir 8 atviro tipo klausimai. Anketa suskirstyta į 4 blokus:

1. Bendroji dalis (nominalinė skalė), skirta išsiaiškinti respondentų amžių, lytį ir kokio miesto vaikų globos namuose gyveno. Bloką sudaro 3 klausimai;

2. Savarankiškas gyvenimas (ranginė skalė), skirtas išsiaiškinti, kokie teigiami/ neigiami veiksniai turėjo įtakos jų pasirengimui savarankiškam gyvenimui. Bloką sudaro 11 klausimų;
3. Profesija, darbas (ranginė skalė), skirtas išsiaiškinti, kokią profesiją žmogus įgijo ir kur dirba. Bloką sudaro 6 klausimai;
4. Gyvenamoji vieta (ranginė skalė), skirtas išanalizuoti būsto sąlygas ir su juo susijusias problemas. Bloką sudaro 2 klausimai.

Tyrimas vyko 2009 metais sausio- balandžio mėnesiais ir 2010 metais sausio mėnesį.

Anketinė apklausa buvo vykdyta Šiaulių vaikų globos namuose „Šaltinis“, Šiaulių vaikų globos namuose, Šiaulių mieste ir rajone.

Duomenų apdorojimui buvo taikomi statistikos metodai (procentų, vidurkių ir dažnių analizė). Empiriniai duomenys statistiškai apdoroti ir grafiškai apipavidalinti kompiuterinėmis programomis SPSS (Statistical Packet for Social Sciences 17.0), Microsoft Excel 2007, Microsoft Word 2007.

Iš viso buvo apklausti 96 asmenys. Visos anketos buvo užpildytos, nei viena nebuvo atmesta, nes respondentai buvo apklausiami individualiai.

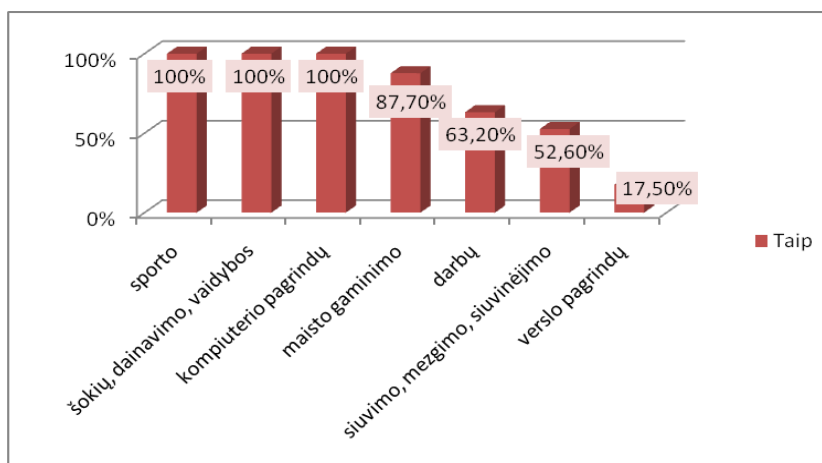
Tyrimo dalyvavo 57 tėvų globos netekę, riboto ar nežymiai sutrikusio intelekto vaikai nuo 13 iki 18 metų, augantys vaikų globos namuose, iš jų 26 mergaitės, 31 berniukas ir 39 tėvų globos netekę, riboto ar nežymiai sutrikusio intelekto asmenys nuo 18 iki 37 metų, iki pilnametystės gyvenę vaikų globos namuose, iš jų 15 moterų, 24 vyrai.

Respondentai buvo suskirstyti į dvi grupes:

1. **Respondentų grupė-** *vaikų globos namuose gyvenantys asmenys* (8 apklaustieji 13 metų, tai sudarė 14% ; 7 apklaustieji 14 metų, tai sudarė 12% ; 13 apklaustųjų 15 metų, tai sudarė 23% ; 13 apklaustųjų 16 metų, tai sudarė 23% ; 9 apklaustieji 17 metų, tai sudarė 16% ir 7 apklaustieji 18 metų, tai sudarė 12% visų apklaustųjų. Berniukai sudarė 54% apklaustųjų, o mergaitės 46% apklaustųjų);
2. **Respondentų grupė-** *iki pilnametystės vaikų globos namuose gyvenę asmenys* (9 apklaustieji 18 metų, tai sudarė 23% ; 10 apklaustųjų 21 metų, tai sudarė 25% ; 8 apklaustieji 24 metų, tai sudarė 20% ; 3 apklaustieji 26 metų, tai sudarė 8% ; 3 apklaustieji 30 metų, tai sudarė 8% 3 apklaustieji 33 metų, tai sudarė 8% ir 3 apklaustieji 37 metų, tai sudarė 8% visų apklaustųjų. Vyrai sudarė 61,5% apklaustųjų, o moterys 38,5% apklaustųjų).

2.2. Vaikų globos namuose gyvenančių vaikų pasirengimas savarankiškam gyvenimui

Siekiant išsiaiškinti ar vaikų globos namų auklėtiniai yra rengiami savarankiškam gyvenimui buvo pateiktas klausimas, kokie būreliai yra organizuojami vaikų globos namuose (žr. 1 pav.).



1 pav. Būreliai, kuriuos, organizuoja vaikų globos namai (apklaustųjų atsakymai, %)

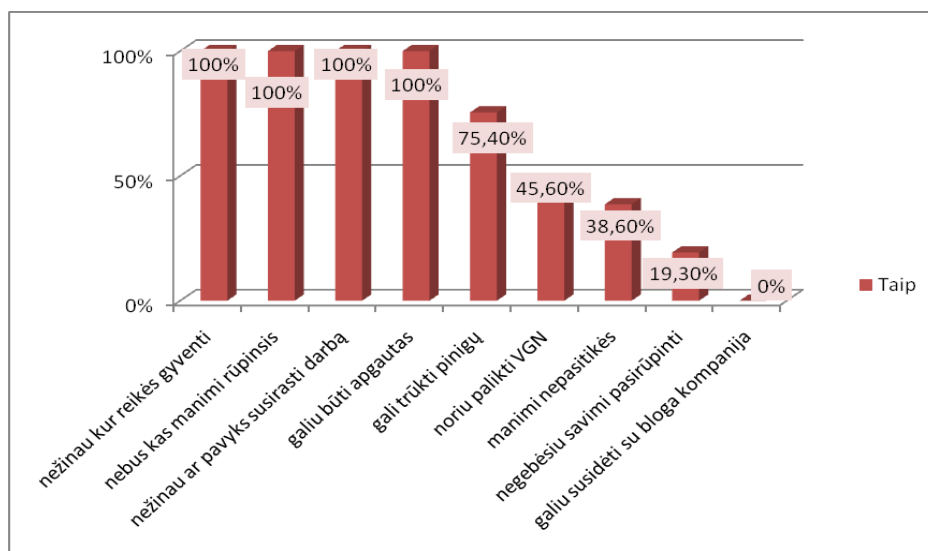
Visi respondentai vieningai teigia, kad vaikų globos namuose yra organizuojami sporto (yra įrengtos dvi sporto salės, dirba kūno kultūros specialistas, kineziterapeutas), šokių (vaikai mokomi įvairių šokių, dirba muzikos pedagogas), dainavimo (vaikai mokomi dainuoti, dirba muzikos pedagogas), vaidybos (dramos būrelis, kuriame vaikai išmoksta vaidybos pagrindų, dirba du pedagogai), kompiuterio pagrindų būreliai (vaikai mokomi dirbti su kompiuterinėmis programomis, naudotis internetu). Mažiausiai galimybių tiriamieji turi mokytis verslo pagrindų. Gautų rezultatų tendencijos sutampa su Tėvų globos netekusių asmenų gyvenimo kokybės ir pasirengimo savarankiškam gyvenimui įvertinimo tyrimo ataskaitos (2005) rezultatais.

Siekiant išsiaiškinti, kokių vaiko poreikių globos namai netenkina, vaikams buvo užduotas klausimas: „Ko šiuose vaikų globos namuose tau trūksta?“. Respondentai pažymi, kad globos namuose visi jų poreikiai yra tenkinami (dėmesys, maistas, žaislai ir žaidimai, meilė, draugai, žmogus, kuriuo galėčiau pasitikėti, kompiuteris, internetas), išskyrus žmogų, kuris būtų autoritetu.

Į klausimus ar vaikai moka gaminti valgyti, skalbti, lyginti, tvarkyti kambarius visi atsakė, kad moka. Paklausti, kokius tiksliai patiekalus moka gaminti, vaikai vardino: virti

įvairias sriubas, cepelinus, kiaušinius, kepti vištą, kiaušinius, bulves, duoną, blynus, daryti pyragus.

Vaikų globos namuose gyvenantiems auklėtiniams buvo pateiktas klausimas: „Kas kelia didžiausią nerimą, pagalvojus, kad reikės palikti vaikų globos namus ir pradėti savarankišką gyvenimą?“. Vaikų atsakymai pateikti 2 paveikslėlyje.



2 pav. Vaikų baimių, pobūdis (apklaustųjų atsakymai, %)

Visus vaikų globos namų auklėtinius persekioja nežinia, kur jiems reikės gyventi sulaukus pilnametystės. Baimę kelia tai, kad niekas jais nebesirūpins taip kaip rūpinasi dabar. Penktadalis mano, kad negebės pasirūpinti savimi be kitų pagalbos. Nerimaujama ir abejojama ar pavyks susirasti darbą. Visi teigia, kad juos gali apgauti nepažįstami žmonės, tai yra dėl bendravimo su svetimais žmonėmis stokos. Didžiosios dalies nuomone, jiems gali trūkti pinigų pradėjus savarankišką gyvenimą.

Pusė apklaustųjų nori kuo greičiau palikti vaikų globos namus, nes: „man čia visi aiškina, ką ir kada turiu daryti; valgyti turiu laiku, o ne tada kada noriu; negaliu grįžti kada noriu; negaliu eiti gultis kada pati noriu, nes yra laikas gultis; išėjęs galėsiu pats sau būti šeimininkas ir daryti ką noriu“. Šis procentas vaikų labai pasitiki savimi ir dažnai svajoja, kaip jiems bus gerai išėjus iš vaikų globos namų.

2 paveikslėlyje matome, kad apklaustieji mano, jog vaikų globos namuose užaugusiais jaunuoliais gali nepasitikėti aplinkiniai žmonės. Jų nuomonė tokia, nes jie patys savimi menkai pasitiki ir nemaloniai jaučiasi, kad auga vaikų globos namuose.

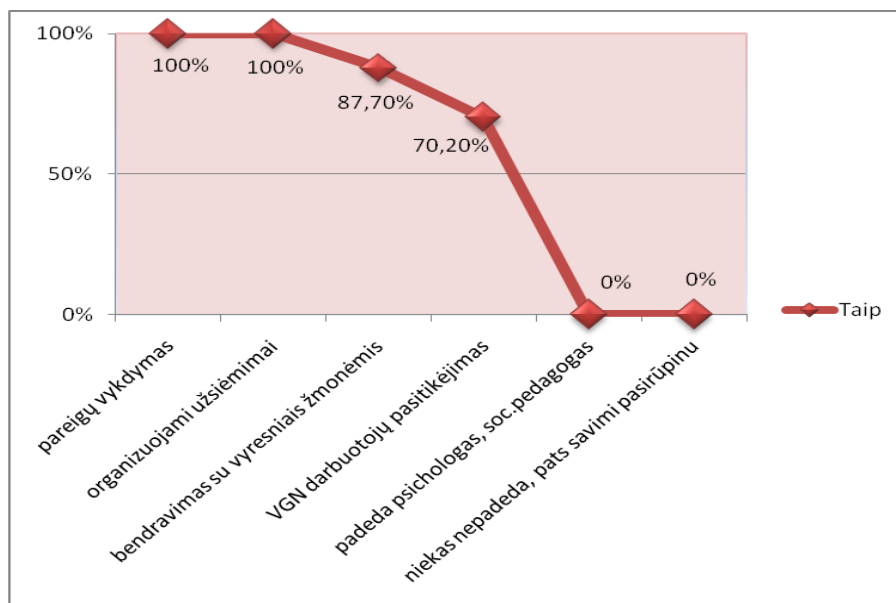
Visi apklaustieji pažymi, kad nesusidės su bloga kompanija: „nesusidėsiu, nes nenoriu; tikrai man nereikia blogos kompanijos; bijočiau blogos kompanijos...“. Blogą kompaniją jie įsivaizduoja kaip filmuose apie mafiją, narkotikų prekeivius, kontrabandininkus, jie nesuvokia, kad bloga kompanija gali būti alkoholikai, narkomanai, vagys.

Išsiaiškinti vaikų vertybes ir nuostatas jiems buvo pateiktas klausimas: „Kiek ir kokios vertybės jiems yra svarbiausios?“.

Visos pateiktos vertybės ir nuostatos tiriamiesiems labai svarbios. Bet jas vaikai perleido per savo prizmę: „reikia būti sveikam, kad gerai gyvenčiau (sveikata); noriu/reikia, kad man visi būtų teisingi (teisingumas); kad mane visi mylėtų (meilė); kad galėčiau prisipirkti viską ką tik noriu (pinigai); kad būtų kas manimi pasirūpina (šeima); kad manęs neapgaužintų (sąžiningumas); kad būčiau graži/grąžus (grožis); kad mokėčiau pasirūpinti savimi ir kitais (rūpinimasis kitais); čia išmokau, kad reikia būti paklusniam, kad viską gaučiau ko man reikia (drausmė). Tačiau ištikimybę draugams kaip vertybę pasirinko tik trečdalis apklaustųjų, paklausti kodėl, jie vardino: „nes man draugai neištikimi; o kam būti ištikimam, juk draugai keičiasi; aš tik sau ištikimas; nesvarbūs man tie draugai...“.

Globotinių buvo prašoma savais žodžiais apibūdinti savarankišką žmogų ir atsakyti, ar jis pats geba savimi pasirūpinti? Apklaustieji savarankišką žmogų įsivaizduoja taip: “turi savo namus, pinigų ir gali daryti ką tik nori; gali pilnai savimi pasirūpinti be niekieno pagalbos; 18 metų jau yra savarankiškas; nu toks kaip tu (turi galvoje tyrėją); suaugęs būna savarankiškas...“. Visi respondentai teigia, kad jie dar nėra savarankiški ir negeba savimi pasirūpinti, tačiau po kelių metų (kai jiems sueis 18 metų), jie jau tikrai bus savarankiški.

Tiriamiesiems buvo pateiktas klausimas: „Kas ir kaip jiems padeda tapti savarankiškiems?“, Jų atsakymai pavaizduoti 3 paveikslėlyje.



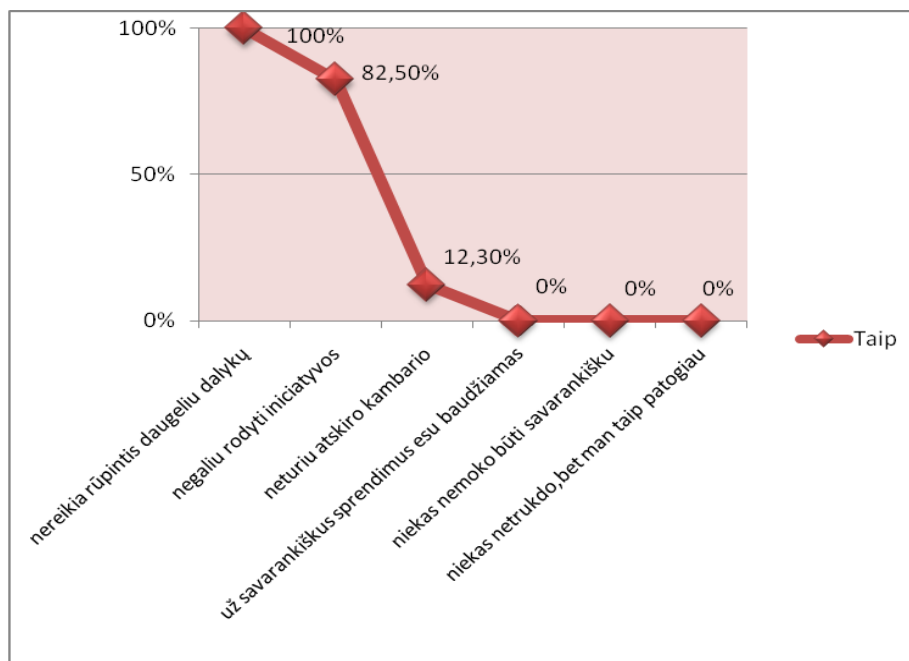
3 pav. Faktorai, padedantys tapti savarankiškiems (apklaustųjų atsakymai, %)

Visi sutiko, kad jiems savarankiškesniems padeda tapti pareigų vykdymas, nes globos namuose visi turi tam tikras pareigas: mokytis, susitvarkyti savo kambarį, bendras patalpas, laikytis nustatytos tvarkos šeimoje ir vaikų globos namuose, budėti prie laukųjų durų, globoti savo šeimos draugus. Taip pat savarankiškumą skatina būreliai (žr. 1 pav.).

Mažesnei daliai apklaustųjų savarankiškumą ugdyti padeda bendravimas su vyresniais žmonėmis įstaigoje, mokykloje, būreliuose, jaunimo centruose. Tai jiems suteikia, reikiamos informacijos ir praktinės patirties. Taip pat nemažą įtaką, rengiantis savarankiškam gyvenimui turi vaikų globos namų darbuotojų pasitikėjimas ugdytiniais. Niekas iš vaikų nepažymėjo, kad jiems padeda psichologas ar socialinis pedagogas (Vaikų globos namuose „Šaltinis“ psichologo šiuo metu nėra, socialinio pedagogo etatai nuo 2010 01 01). Žukauskienės, Leiputės (2002) teigimu globos institucijoje gyvenantiems vaikams yra būtina psichologo pagalba, kad sumažintu negatyvias emocijas ir elgesio problemas, kurios vėliau persikelia į aplinką palikus globos namus.

Visi globotiniai sutinka, kad be kitų pagalbos jie netaptų savarankiški, vadinasi įstaigos darbuotojai padeda jiems susidūrus su įvairiomis problemomis.

Sužinojus, kas vaikams padeda tapti savarankiškesniems reikia išsiaiškinti, kokie faktoriai trukdo jų savarankiškumui augant vaikų globos namuose. Atsakymai pavaizduoti 4 paveikslėlyje.



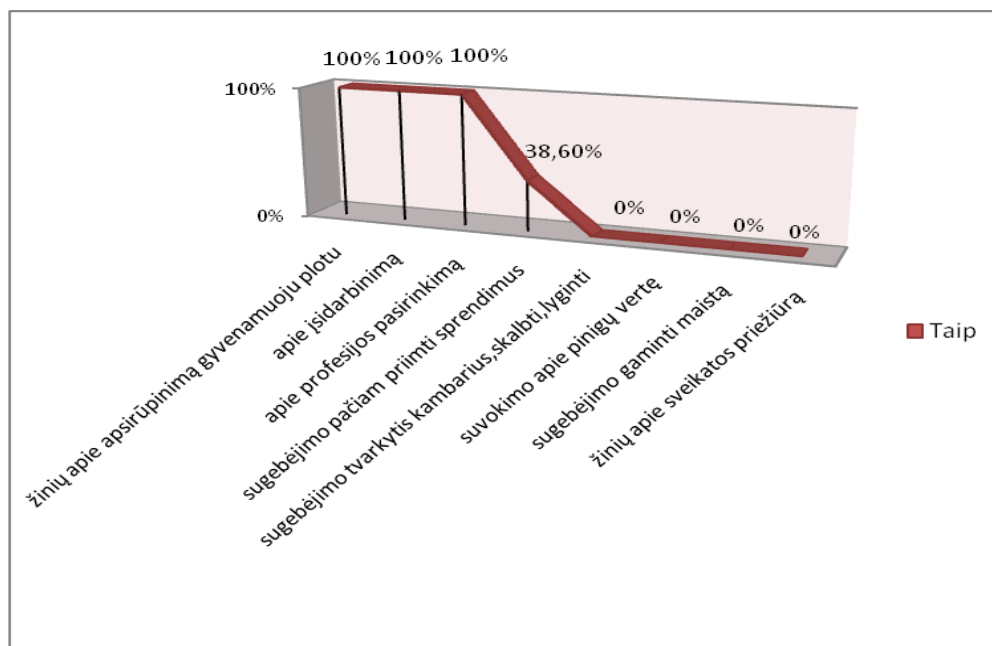
4 pav. Faktorai, trukdantys tapti savarankiškiems (apklaustųjų atsakymai, %)

Labai svarbus faktorius, kurį įvardijo vaikai, kaip trukdį tapti savarankiškiems, tai, kad daugumą dalykų (maito gaminimas, skalbimas ir kt.) atlieka institucijos darbuotojai ir administracija.

Institucijoje viskas centralizuota (dienos režimas). Globotiniai savo iniciatyvą gali reikšti organizuojant įvairius renginius, išvykas, kuriant šeimynų elgesio taisykles ir kt.

Dešimtadalis apklaustųjų mano, kad jų savarankiškumui trukdo atskiro kambario neturėjimas (ypač vadinamosiose „mažiukų“ grupėse, kur yra tik du miegamieji, „didžiukų“ šeimynose vaikai gyvena po du- tris kambaryje).

Į klausimus: „Kokių žinių ir gebėjimų tau labiausiai trūksta?“ apklaustieji pateikė tokius atsakymus (žr. 5 pav.).



5 pav. Žinios ir gebėjimai, kurių labiausiai trūksta vaikų globos namų auklėtiniams (apklaustųjų atsakymai, %)

Visiems institucijoje augantiems vaikams trūksta žinių apie: apsirūpinimą gyvenamuoju plotu (kur ieškotis gyvenamosios vietos, kokių dokumentų reikia sudarant nuomos, pirkimo-pardavimo sutartis ir tt.), įsidarbinimo galimybes (kur reikia kreiptis ieškantis darbo, kaip pateikti informaciją apie save- CV, kokio tikėtis atlyginimo ir tt.) ir profesijos pasirinkimą (kokios specialybės yra paklausios kokią gali rinktis riboto ar nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliai, perspektyvos ir pan.).

Mažiau kaip pusė respondentų pažymi, kad jų gebėjimų plėtotei trukdo už juos priimami sprendimai.

Džiugina tai, kad apklaustiems globotiniams, jų manymu, pakanka žinių ir gebėjimų namų ruošoje (moka tvarkytis kambarius, skalbti, lyginti, gaminti maistą ir pan.), sveikatos priežiūros srityje (žino, kada reikia kreiptis pas gydytoją, kaip sveikai gyventi ir maitintis). Visi teigia, kad tai geba padaryti, bet realybėje vaikų globos namuose yra medicinos personalas, todėl patiems auklėtiniams nereikia rūpintis dėl kreipimosi pas specialistą. Gyvenant savarankiškai visą tai turės daryti patys. Taip pat visi respondentai pažymi, kad suvokia pinigų vertę ir moka jais disponuoti.

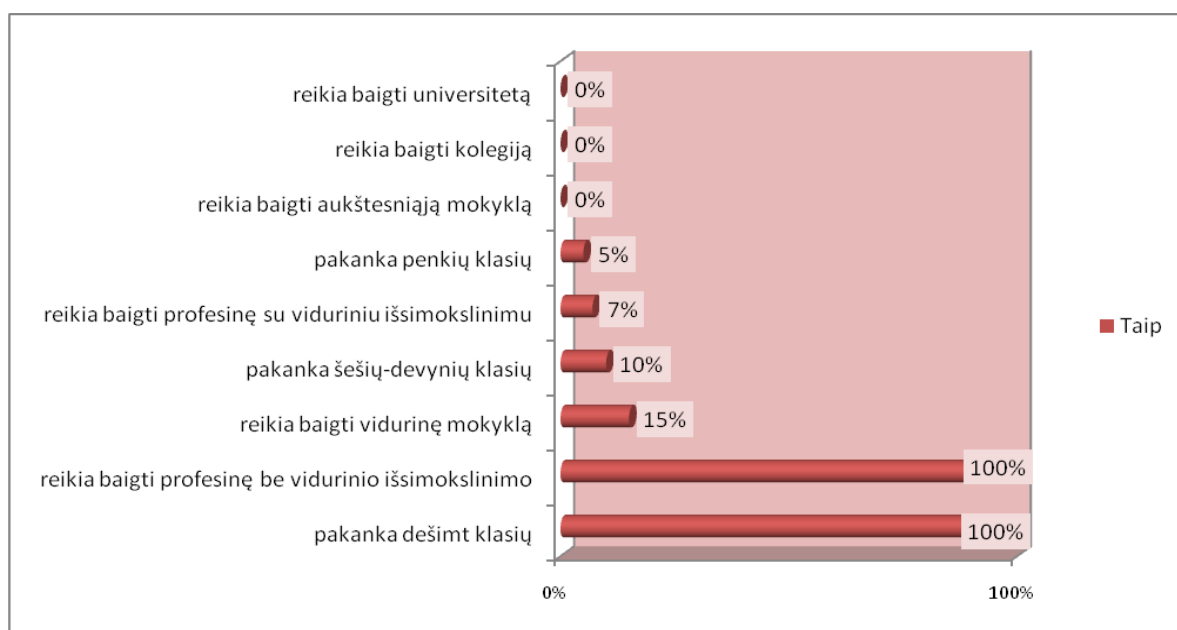
Į klausimą, kokios žinios labiausiai pravers gyvenime, visi atsako vieningai: mokėjimas susirasti tinkamą informaciją; praktinės žinios apie namų priežiūrą (mokesčių mokėjimas, technikos įsigijimas ir kt.); teorinės ir praktinės žinios, reikalingos būsimame darbe

(profesijos siekimas); sugebėjimas dirbti kompiuteriu. Anot respondentų, šios žinios bus reikalingos pradėjus savarankišką gyvenimą.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų globos namuose augantys vaikai yra rengiami savarankiškam gyvenimui suteikiant reikiamą informaciją, praktinę patirtį ir formuojant vertybių sistemą, tačiau tai nepadedą išvengti darbo spragų. Vaikai jaučia baimę likti vieni, neturėti artimo, patariančio žmogaus, supančios visuomenės nežinia (bijo, kad apgaus, išnaudos, nepasitikės). Ne menkesnės baimės susijusios su materialiniais sunkumais (nemokės susirasti gyvenamojo ploto, darbo, pritrūks pinigų). Visa tai verčia dar labiau tobulinti globos institucijų darbo su vaikais programas, leidžiant globotiniams būti savarankiškesniems ir daugiau reikšti savo iniciatyvą.

2.3. Profesija, jos įgijimas ir požiūris į darbo paiešką, įsidarbinimo galimybes

Norint sužinoti, kokias profesijas vaikai ketina įgyti, visų pirma reikia išsiaiškinti, kokio išsilavinimo, jų nuomone, reikia (žr. 6 pav.).



6 pav. Išsilavinimo lygis (apklaustųjų atsakymai, %)

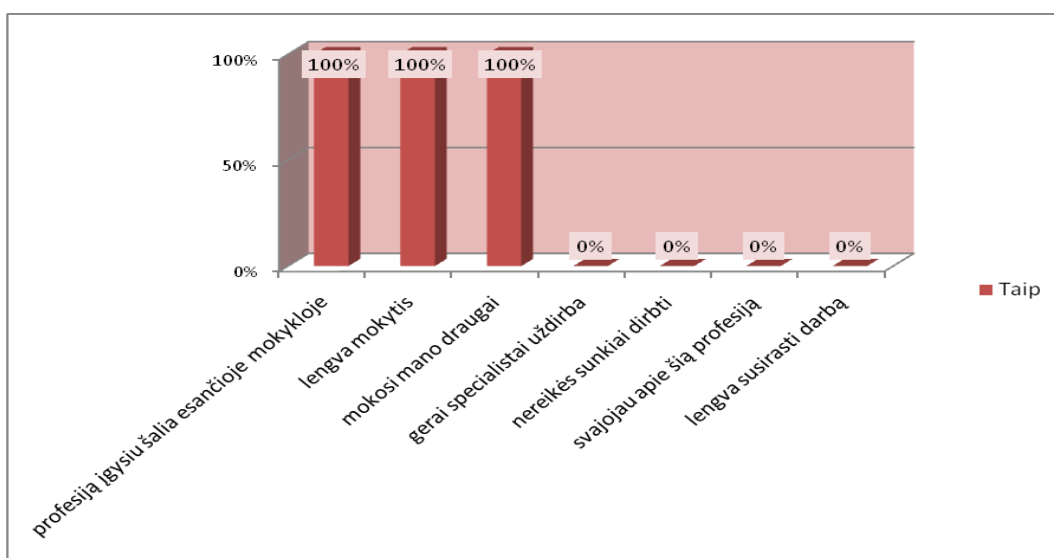
Visi respondentai teigia, kad reikia baigti 10 klasių arba profesinę mokyklą be vidurinio išsilavinimo. Paprašyti pakomentuoti vaikai atsakė, kad: „tiek užtenka ir tiek“.

Tik dešimtadaliui apklaustųjų nepakanka pagrindinio išsilavinimo ir mano, kad reikia baigti vidurinę mokyklą, o keli globotiniai pažymi, kad reikia baigti profesinę mokyklą su viduriniu išsilavinimu. Jų manymu vidurinės mokyklos atestatas suteiks jiems daugiau reikiamų žinių ir didesnes galimybes susirasti darbą. Dešimtadaliui užtenka 5- 9 klasių, nes mokytis nepatinka, nesiseka ir „žaliukėse“ nieko naujo nesužino.

Aukštesniašias, kolegijų, universitetines studijas jie komentuoja taip: „iš žaliukių į tą aukštą pastatą (universitetą) nepateksi; man ir šulėje sunku mokytis, tai ten visai nesisektų; o kas man iš to ir be didelių mokslų bapkių galima užsikalti“.

Paprašyti pasakyti, kokias profesijas ketina rinktis, vaikai vardino: padavėjas, barmenas, pardavėjas, stalius, virėjas, „meistriukas“ (mašinų mechanikas).

Norint išsiaiškinti, kodėl būtent šias profesijas vaikai rinkosi. Atsakymai pateikti 7 paveikslėlyje.



7 pav. Veiksniai, lemiantys profesijos pasirinkimą (apklaustųjų atsakymai, %)

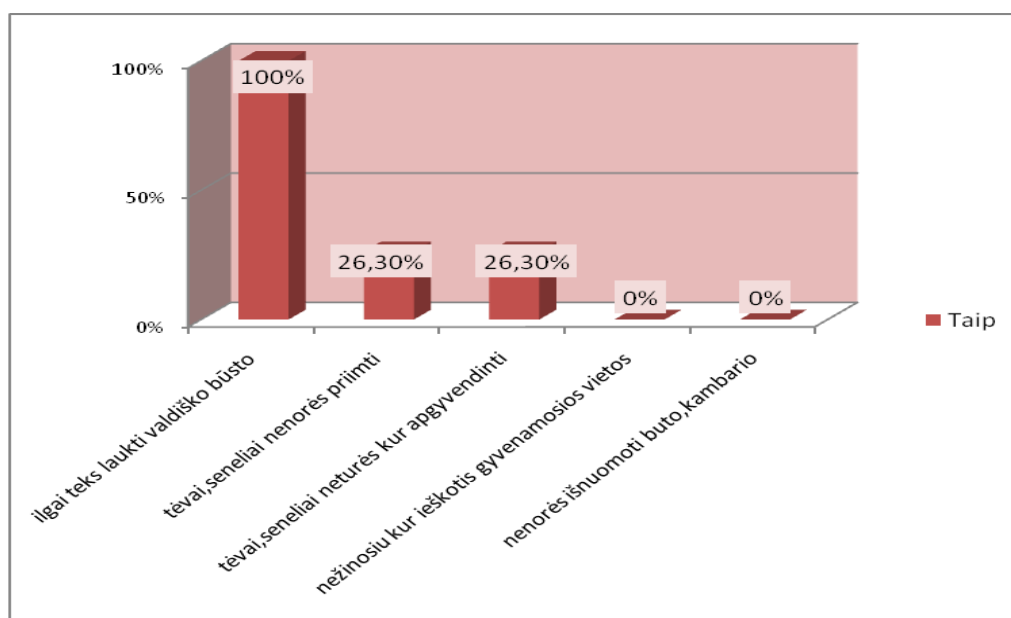
Visi apklaustieji teigė, kad profesiją renkasi toje mokykloje, kuri arčiausiai namų. Dar dėl to, kad joje lengva mokytis ir beveik visi draugai ten mokosi ar planuoja mokytis. Kiti veiksniai jų pasirinkimui įtakos neturi.

Respondentų paklausus, kokiais būdais jie ketina ieškoti darbo, buvo sulaukta įvairių atsakymų: „auklėtoja suras; darbo birža ras darbą; dirbsiu kur ir (vaiko vardas); intike (internetiniuose puslapiuose) yra daug skelbimų; o kam dirbti- pašalpą gausiu?...“. Iš respondentų atsakymų galima daryti išvadą, kad jie apie tai dar negalvoja ir mano, kad atėjus laikui jiems kas nors padės.

Baigiant skyrių galima teigti, kad riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto asmenys neturi didelių galimybių rankantis profesiją ar ieškantis darbo. Pažymėtina tai, kad globotiniai tai suvokia, todėl planuoja baigti profesinę mokyklą (be vidurinio išsilavinimo) ir dirbti pagal joje įgytą specialybę.

2.4. Gyvenamoji vieta sulaukus pilnametystės

Išsiaiškinti sunkumams, kurie jų laukia išėjus iš vaikų globos namų, respondentams buvo užduotas klausimas, kaip jie mano, su kokiais sunkumais susidurs ieškodami gyvenamosios vietos. Vaikų atsakymai pavaizduoti 8 paveikslėlyje.



8 pav. Sunkumai išėjus iš globos namų (apklaustųjų atsakymai, %)

Visi apklaustieji supranta, kad ilgai teks laukti socialinio būsto, kadangi jų nuomotis iš valstybės yra didelė laukiančiųjų eilė, o gyvenamo ploto galimybės ribotos.

Ketvirtadalis mano, kad tėvai, seneliai nenorės jų priimti kartu gyventi: „dabar manęs nelanko; nematau jų jau seniai; net nežinau kur jie yra; seneliai mirę, mama geria, tėtis nežinau“. Tiek pat teigia, kad tėvai, seneliai neturės kur apgyvendinti: „patys neturi namų; valgo valgykloje (viešas maitinimas); miega mieste (nakvynės namuose); pas senelį vienas kambarys ir ten dar mano brolis gyvena ir teta (senelio sugyventinė)“.

Visi apklaustieji mano, kad nuomojantis kambarį ar butą šeiminingai nekreips dėmesio į tai, kad jie užaugę globos institucijoje: „aš toks pats kaip ir visi kiti; o kodėl tai turi būti svarbu?“. O iškilus sunkumams padės vaikų globos namų darbuotojai.

Respondentams buvo pateiktas klausimas, kaip jie mano, kur vaikų globos namų auklėtiniai galės gyventi tapę pilnamečiais?

Absoliučiai visi apklaustieji mano, kad išėję iš vaikų globos namų galės išsinuomoti kambarį arba butą, nes pagal Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymą (2009), suėjus 18 metų jie gaus 75 MGL dydžio vienkartinę išmoką būstui įsigyti arba įsikurti.

8 iš 10 teigia, kad už gautus pinigus, pridėjus sutaupytus (į mėnesį gauna po 52 Lt) galės nusipirkti butą, nes „(vaiko vardas), (vaiko vardas), (vaiko vardas) tai nupirko ir man nupirks“.

7 iš 10 mano, kad galės grįžti pas tėvus arba gyventi su giminėmis: „per atostogas pasiima ir sakė, kad suėjus 18 metų pasiims visam“.

Dešimtadalis mano, kad gyvens pas senelius: „jiems reikia pagalbos, nes jie jau seni; baba pasiima mane per atostogas, tai paims ir vėliau“ ir kad „mokysiuos profkėje ir kol mokysiuos, gyvensiu bendrike“.

Visi globotiniai žino, kad tikrai negyvens globos įstaigoje, nes „ten gyvena durniai, tokie kaip (vaiko vardas), o aš protingas; todėl kad negalėsiu ten gyventi; nenoriu ten gyventi, juk aš ne durnelis; aš pats ant savęs gyvensiu“. Globos įstaigose, sulaukę pilnametystės gyvena vidutinį, žymų ir labai žymų intelekto sutrikimą turintys asmenys.

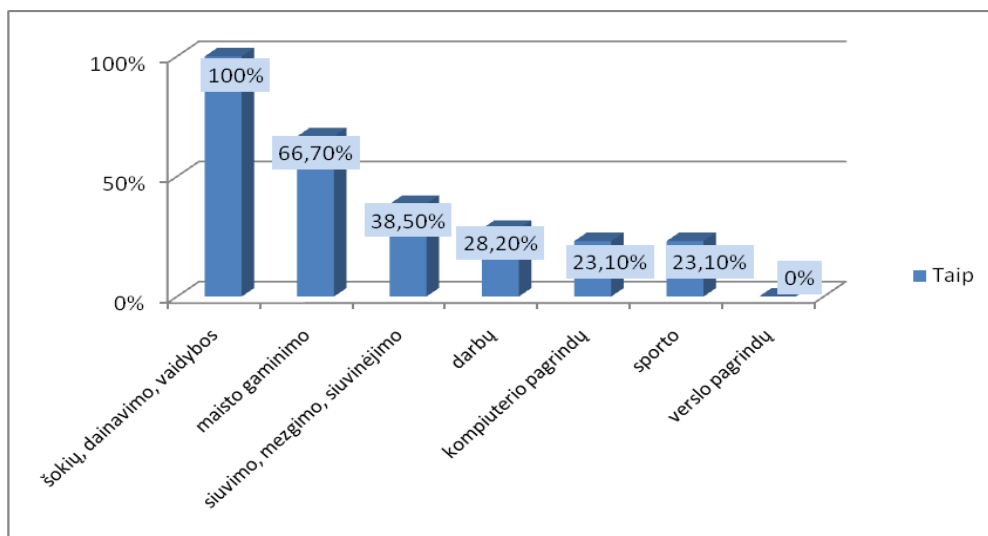
Apibendrinant galima teigti, kad globotiniai nesuvokia gaunamos išmokos pinigų kiekio vertės ir butų kainos rinkoje vertės, todėl visi sulaukę pilnametystės, padedant vaikų globos namų darbuotojams, planuoja įsigyti nuosavą būstą. Esant lėšų stygiui- nuomotis ar gyventi pas gimines.

3 skyrius. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ ASMENŲ, UŽAUGUSIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE, PASIRENGIMAS SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI

3.1. Vaikų globos namuose užaugusių asmenų pasirengimas savarankiškam gyvenimui

Siekiant išsiaiškinti ar vaikų globos namuose užaugę asmenys buvo rengiami savarankiškam gyvenimui? Jei taip, tai kokiais būdais? Atsižvelgiant į tikslą respondentams

buvo pateiktas klausimas: Kokie būreliai buvo organizuojami vaikų globos namuose? (žr. 9 pav.).



9 pav. Būreliai, kuriuos organizuoja vaikų globos namai (apklaustųjų atsakymai, %)

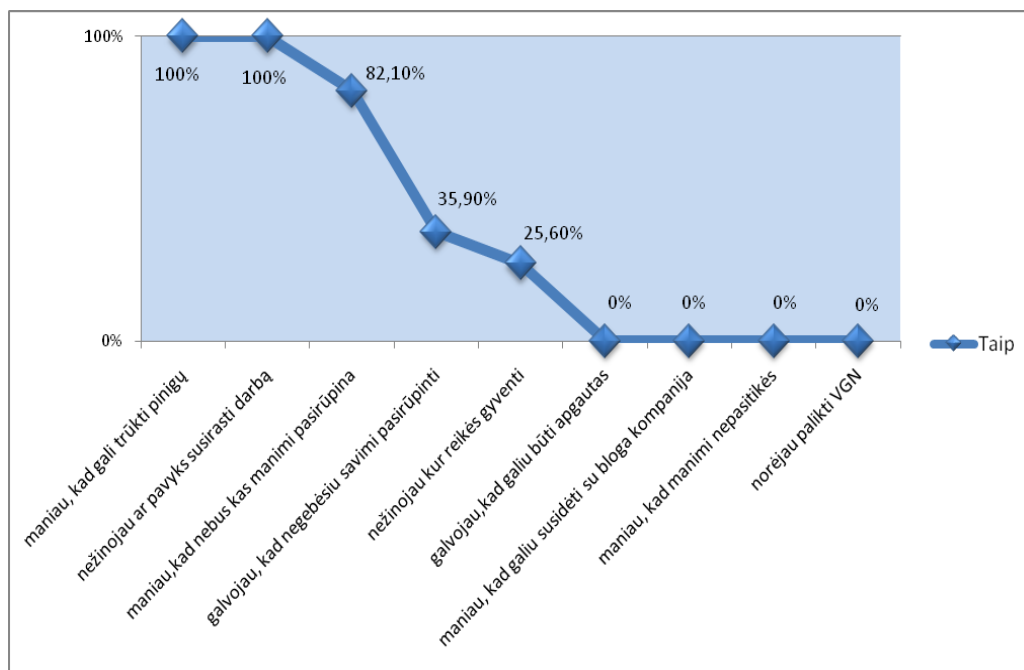
Visi apklaustieji teigė, kad vaikų globos namuose, kuriuose jie užaugo buvo organizuojami šokių, dainavimo ir vaidybos būreliai.

Visi kiti pateikti būreliai taip pat buvo organizuojami, išskyrus, verslo pagrindų mokymą.

Siekiant išsiaiškinti, kokių vaiko poreikių globos namai netenkina, respondentams buvo užduotas klausimas: „Ko šiuose vaikų globos namuose tau trūko?“.

Visus globotinių poreikius vaikų globos namai tenkina, išskyrus, 7 iš 10 respondentų trūkdavo kompiuterio ir interneto. Dabar ši problema yra išspręsta, nes kiekviena šeimyna turi po kompiuterį su interneto prieiga. Taip pat vaikai gali naudotis kompiuterių kabinetu. Tai padaryta palyginus neseniai, todėl vyresnio amžiaus respondentams tai buvo nepatenkinti poreikiai.

Vaikų globos namuose gyvenusiems auklėtiniams buvo pateiktas klausimas: „Kas kelė didžiausią nerimą, pagalvojus, kad reikės palikti vaikų globos namus ir pradėti gyventi savarankiškai?“. Respondentų atsakymai pateikti 10 paveikslėlyje.



10 pav. Jaunuolių baimės paliekant vaikų globos namus (apklaustųjų atsakymai, %)

Visi manė, kad jiems trūks pinigų ir ilgą laiką nesuiras darbo.

8 iš 10 apklaustųjų didelę baimę kėlė tai, kad niekas jais nesirūpins, o 3 iš 10 manė, kad patys savimi negebės pasirūpinti.

Ketvirtadalis respondentų, išeidami iš vaikų globos namų, tiksliai nežinojo, kur reikės gyventi ir tai jiems kėlė nesaugumo jausmą.

Nei vienas iš užaugusių vaikų globos namuose jaunuolių nemanė, kad gali būti apgautas aplinkinių ar kad juo nepasitikės.

Taip pat visi vieningai teigia, kad tikrai nemanė jog gali susidėti su bloga kompanija: „niekada nemaniau, kad mano kaimynai tiek daug gers ir mane vers tai daryti; vieną kartą neturėjau paskolinti pinigų, tai jie padegė mano butą, tai dabar visada skolinu ir kartu juos prageriame; man auklytė (vaikų globos namų socialinė darbuotoja) vis sako, kad jų neįsileisčiau, bet kai grįžtu jie manęs laukia prie durų; nu man patinka aliukas“.

Siekiant išsiaiškinti apklaustųjų vertybes ir nuostatas buvo pateiktas klausimas: „Kiek ir kokios vertybės jiems yra svarbiausios?“.

Visas vertybes ir nuostatas (geras manieras, nepriklausomybę, apsirūpinimą daiktai, ištikimybę draugams, pagarbą vyresniems, sveikatą, teisingumą, tvarkingumą, meilę, pinigus, šeimą, sąžiningumą, grožį, mokslą, rūpinimąsi kitais) respondentai vertina teigiamai, išskyrus drausmę, kurią vertinama tik 5 iš 10 apklaustųjų: „drausmingas gali būti vaikų globos

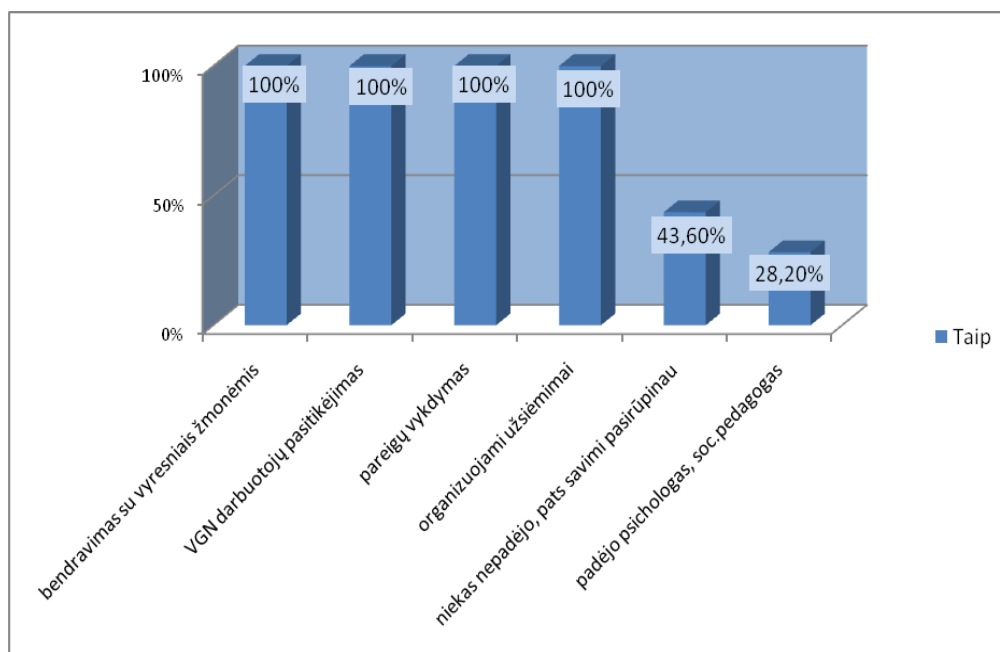
namuose, bet ne realiame gyvenime; visi aplinkiniai nedrausmingi, tai kam man būti drausmingam?“.

Respondentams buvo pateiktas klausimas: „Ar sulaukęs pilnametystės jauteisi pasirengęs pradėti savarankišką gyvenimą? Kodėl taip manai?“. Į šį klausimą vaikų globos namuose užaugę asmenys galėjo laisvai pareikšti savo nuomonę. Dauguma iš apklaustųjų teigė: „ Tada maniau, kad esu pasirengęs, bet laikui bėgant supratau, kad daug ko turiu išmokti pats; nebuvo pilnai pasirengęs, bet laikui bėgant pasidariau pasirengęs, nes viskuom turėjau pats rūpintis; nebuvo pasirengęs ir dabar nesu pasirengęs, nes neturiu normalaus darbo ir negaliu sau leisti ko noriu; nebuvo pilnai pasirengęs, bet man padėjo šeima, auklėtojos; išėjau gyventi pas mamą ir ji man padėjo; turėjau butą, pašalpa- vadinasi buvau pasirengęs gyventi savarankiškai...“.

Tik keli iš apklaustųjų buvo pasirengę gyventi savarankiškai, visi likusieji tik manė, kad išėjus iš vaikų globos namų jiems nekils didelių sunkumų, bet jų kilo ir tik tada atėjo supratimas, kad nėra taip lengva pradėti savarankišką gyvenimą.

Visi respondentai, apibūdindami savarankišką žmogų teigė: „ Tas kuris turi pinigų, darbą, moka tvarkytis namuose, pasirūpina savimi ir artimaisiais“.

Apklaustiesiems buvo pateiktas klausimas: „Kas ir kaip jiems padėjo tapti savarankiškiems?“, respondentų atsakymai pavaizduoti 11 paveikslėlyje.



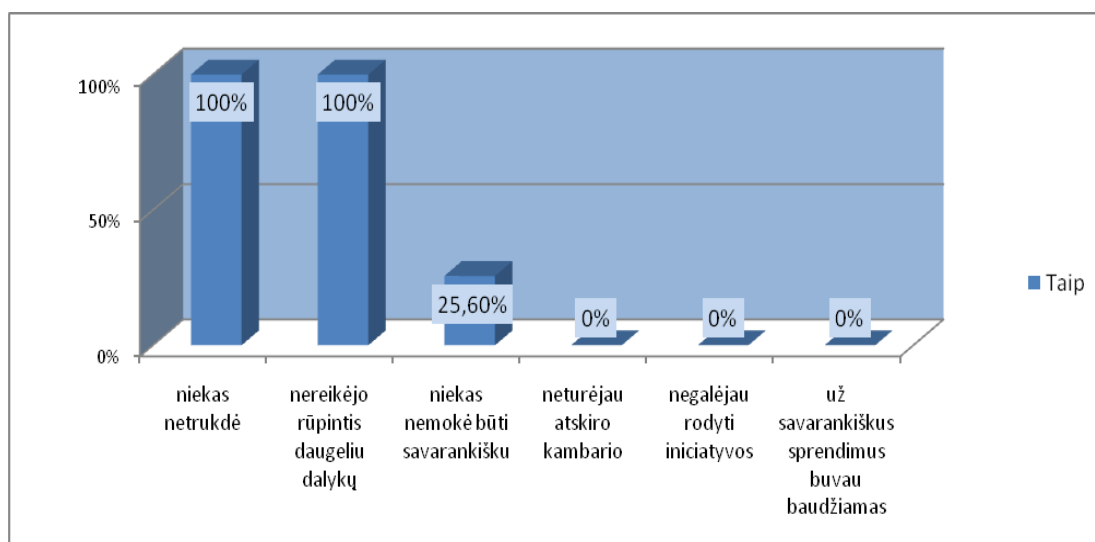
11 pav. Faktorai padėję tapti savarankiškesniems (apklaustųjų atsakymai, %)

Visi respondentai teigia, kad jiems savarankiškesniems padėjo tapti bendravimas su vyresniais žmonėmis, vaikų globos namų darbuotojų pasitikėjimas, pareigų vykdymas ir organizuojami užsiėmimai.

4 iš 10 teigia, kad jiems niekas nepadėjo, jie patys išmoko savimi pasirūpinti ir taip tapo savarankiški.

Ketvirtadalis respondentų pažymėjo, kad jiems padėjo psichologas ir socialinis pedagogas, pildydami garsiai komentavo, kad dar padėjo auklėtojos, specialieji pedagogai ir vaikų globos namų administracija.

Sužinojus, kas asmenims padėjo tapti savarankiškesniems reikia išsiaiškinti, kokie faktoriai trukdė jų savarankiškumui, todėl respondentams buvo pateiktas klausimas, kas ir kaip jiems trukdė tapti savarankiškesniems, atsakymai pavaizduoti 12 paveikslėlyje.



12 pav. Faktorai trukdę tapti savarankiškesniems (apklaustųjų atsakymai, %)

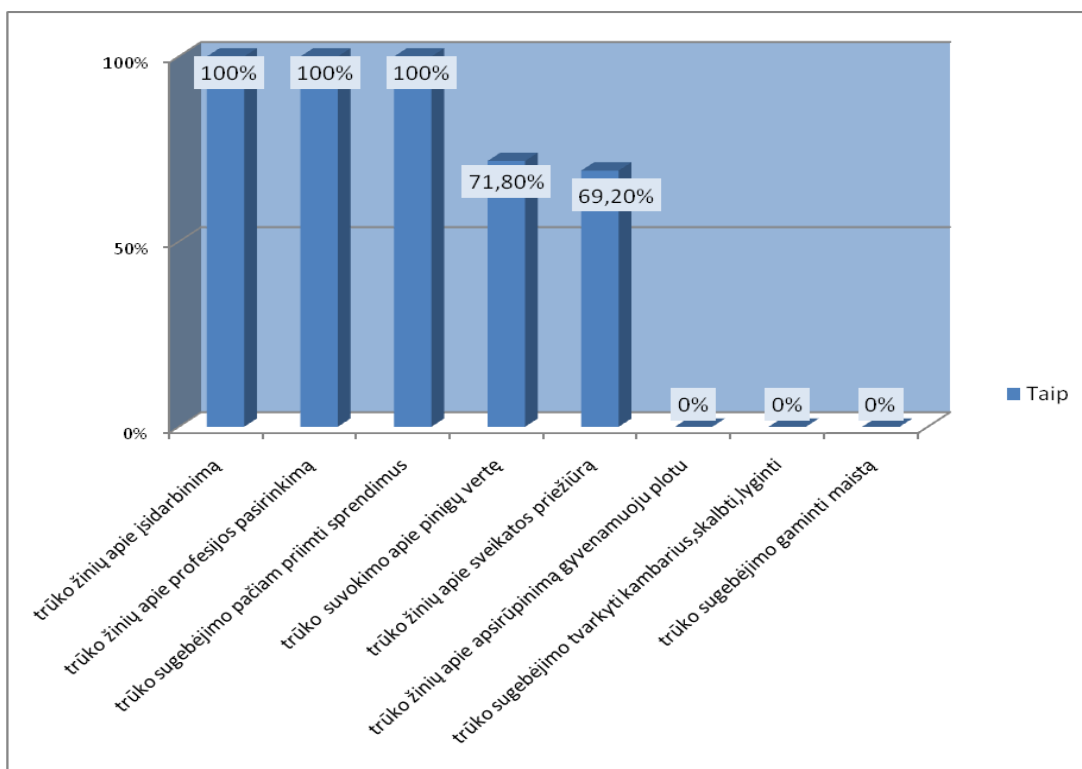
Vaikų globos namuose užaugę asmenys teigia, kad niekas jiems netrukde tapti savarankiškesniems, tačiau nereikėjimas rūpintis daugeliu dalykų pripratino juos prie patogaus, neverčiančio galvoti apie ateitį gyvenimo.

Ketvirtadalis apklaustųjų pažymi, kad niekas jų nemokė būti savarankiškesniais, patys viską turėjo sužinoti ir gyvenimiška patirtis skatino jų savarankiškumą.

Nei vienas iš respondentų nepažymėjo, kad negalėjo rodyti iniciatyvos ar kad už savarankiškus sprendimus buvo baudžiamas. Taigi, globotiniai galėjo rodyti iniciatyvą, patys priiminėti sprendimus, tačiau to nedarė.

Visi apklaustieji turėjo savo kambarius, kuriuose galėjo tvarkytis taip kaip jiems atrodė gražu.

Norint išsiaiškinti, apie ką vaikų globos namuose augantys vaikai dar turėtų gauti informacijos, kokius gebėjimus lavinti, buvo pateiktas klausimas, kokių žinių ir gebėjimų jiems labiausiai trūko. Atsakymai pateikti 13 paveikslėlyje.



13 pav. Žinios ir gebėjimai, kurių labiausiai trūko (apklaustųjų atsakymai, %)

Asmenims, užaugusiems vaikų globos namuose, labiausiai trūko žinių apie įsidarbinimo, profesijos pasirinkimo galimybes ir sugebėjimo patiems priimti sprendimus.

7 iš 10 išėjusiųjų iš globos institucijos pritrūko suvokimo apie pinigų vertę ir žinių apie sveikatos priežiūrą.

Visi apklaustieji teigia, kad jiems buvo suteikta visa informacija apie apsirūpinimą gyvenamuoju plotu. Niekam netrūko gebėjimų tvarkantis kambarius, skalbiant, lyginant, gaminant valgi.

Norint išsiaiškinti, kokios žinios ir gebėjimai labiausiai praverčia gyvenime, respondentams buvo užduotas klausimas: “Kokios žinios labiausiai praverčia?”.

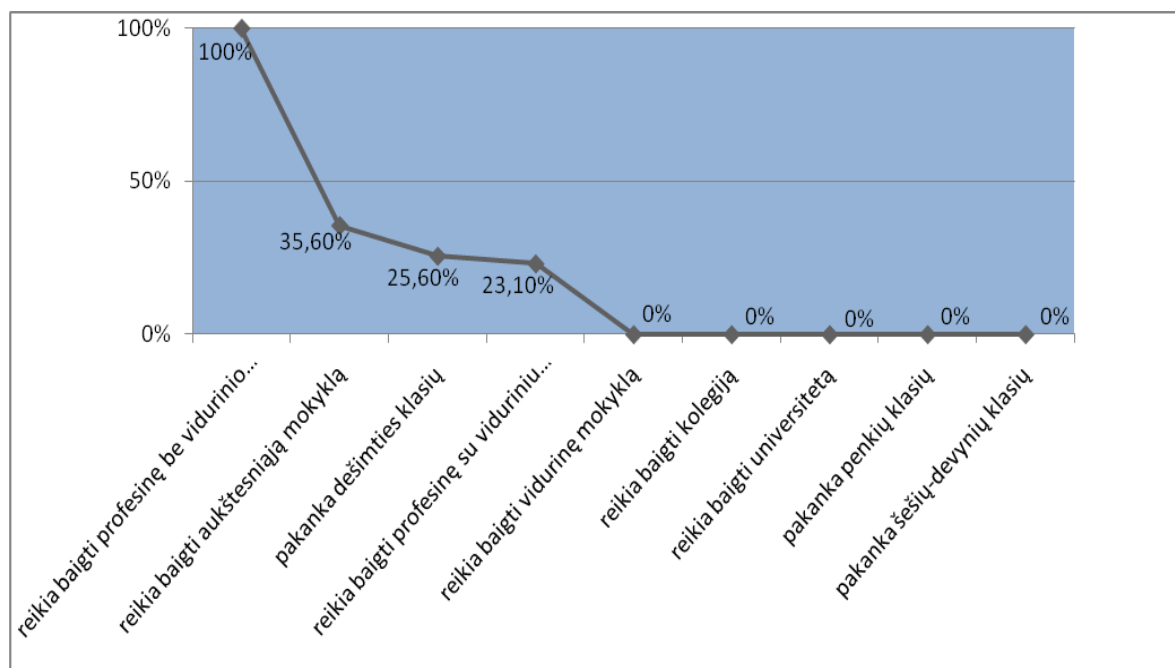
Kiekvienam respondentui praverė vaikų globos namuose įgyti mokėjimai ir įgūdžiai susirasti tinkamą informaciją, praktinės žinios apie namų priežiūrą, bei teorinės ir praktinės

žinios reikalingos darbe. Tačiau ketvirtadaliui pritrūko mokėjimo dirbti kompiuteriu ir naudotis internetu.

Išanalizavus poskyrį galima daryti išvadą, kad užaugę ir išėję iš vaikų globos namų asmenys buvo rengiami savarankiškam gyvenimui per įvairią veiklą: būrelius, bendravimą (su vaikų globos namų personalu, mokyklos pedagogais ir kt.), pareigų vykdymą. Džiugu, kad globos institucijoje augę globotiniai jautė darbuotojų pasitikėjimą ir palaikymą. Nepaisant to, respondentai pritrūko žinių apie įsidarbinimo ir profesijos pasirinkimo galimybes ir sugebėjimo patiems priimti sprendimus (dėl pinigų panaudojimo, sveikatos priežiūros ir kt.).

3.2. Profesija, darbas ir jų pasirinkimo priežastys

Norint išsiaiškinti globos institucijoje augusių asmenų nuomonę apie išsilavinimą, jiems buvo pateiktas klausimas: „Kaip manai, kokį išsilavinimą reikia įgyti?“. Atsakymai pateikti 14 paveikslėlyje.



14 pav. Išsilavinimo lygis (apklaustųjų atsakymai, %)

Visi apklaustieji sutinka su siūlymu, kad reikia baigti profesinę mokyklą be vidurinio išsilavinimo ir to pakanka normaliam gyvenimui, nes profesiją turi, o vidurinis išsimokslinimas niekam nereikalingas.

Trečdalis respondentų pažymi, kad reikia baigti aukštesniąją mokyklą ir joje įgyti norimą specialybę.

Ketvirtadaliui vaikų globos namuose užaugusių asmenų pakanka 10 klasių išsilavinimo, tačiau tiek pat mano, kad reikia baigti profesinę mokyklą su viduriniu išsilavinimu, nes taip būtų lengviau susirasti darbo vietą.

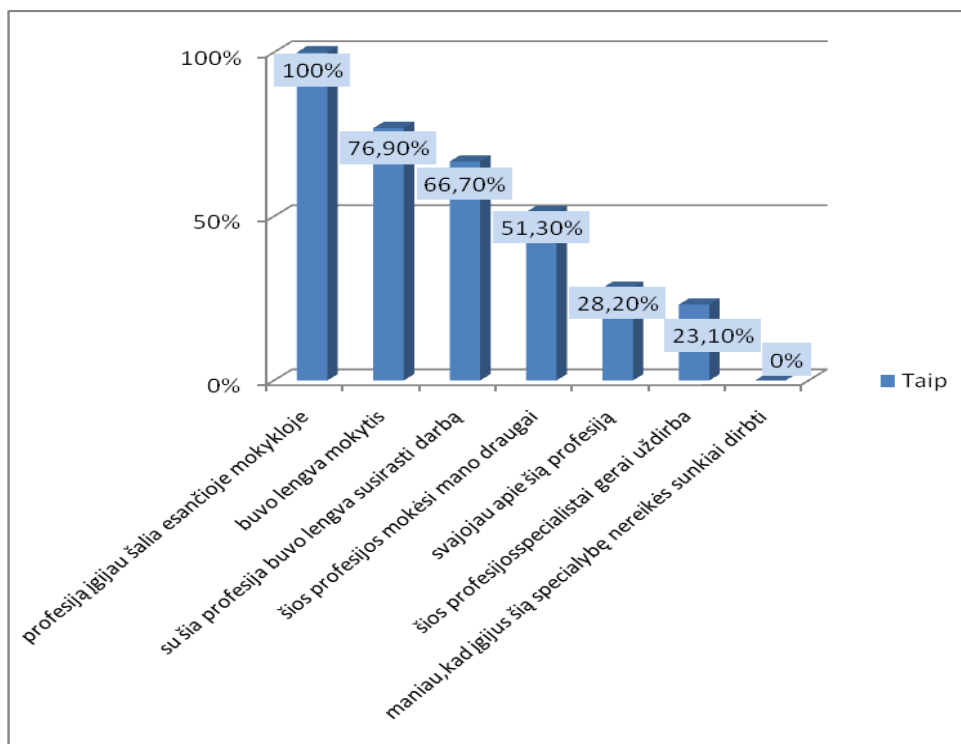
Visi apklaustieji vieningai pažymi, kad baigti kolegiją ar universitetą jiems būtų per daug sudėtinga.

Respondentams buvo pateiktas klausimas: „Kokią profesiją esi įgijęs arba dabar mokaisi?“.

Iš 39 apklaustųjų 9 yra baigę virėjo, 7- viešbučio darbuotojo, 6- siuvinių gamintojo, 4- mezgėjo, susiuvėjo, 3- sienų, krosnių mūrijimo, tinkavimo darbų statybininko, 2- odos gaminių gamintojo ir 1- automobilių salonų, minkštų baldų restauratorio specialybes. 7 iš visų apklaustųjų pažymėjo, kad visiškai neturi jokios specialybės.

Visi tiriamieji specialybes yra įgiję arba dabar mokosi Šiaulių profesinio rengimo centro įvairiuose skyriuose.

Sužinojus, respondentų specialybę, buvo išsiaiškinta, kokie veiksniai lėmė profesijos pasirinkimo priežastis. Atsakymai pavaizduoti 15 paveikslėlyje.



15 pav. Veiksniai nulėmę profesijos pasirinkimą (apklaustųjų atsakymai, %)

Visi apklaustieji profesijas įgijo Šiaulių mieste esančiose mokyklose, jas rinkosi motyvuodami tuo, kad lengva mokytis, didelė specialistų paklausa, kartu mokėsi jų draugai. Ketvirtadalis manė, kad šios profesijos specialistai gerai uždirba.

Nei vienas iš respondentų, rinkdamasis profesiją, nemanė, kad nereiks sunkiai dirbti.

Į klausimą: „Kokiais būdais ketini ieškotis ar ieškojaisi darbo?“, respondentai atsakė: 12 yra užsiregistravę darbo biržoje ir jos pagalba ieškosi darbo, 11 iš 39 apklaustųjų darbo ieško internetiniuose skelbimuose, 7- laikraščių skelbimų pagalba, 5- padedami pažįstamų ir 4 respondentai patys vaikšto po įvairias įstaigas ir siūlo savo paslaugas.

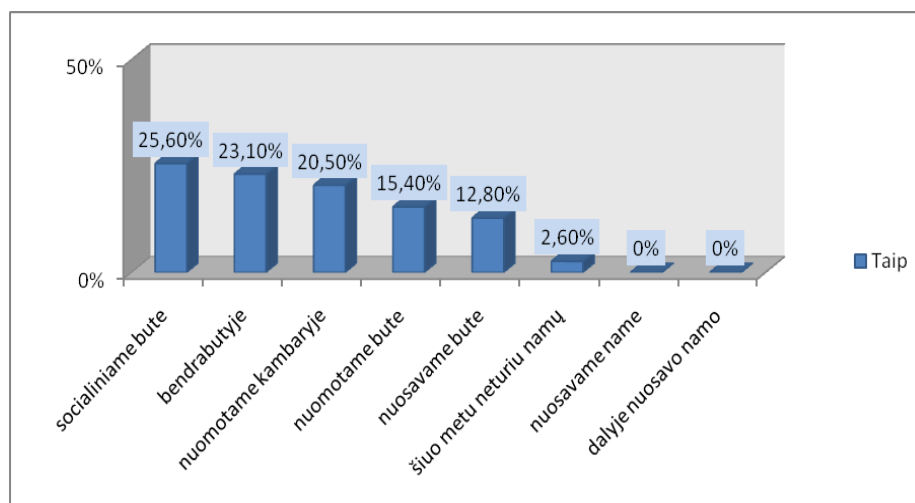
Į klausimą: „Ar šiuo metu dirbi, jei taip, kokios tavo pareigos?“, atsakė tik 15 % apklaustųjų, kadangi tik 6 respondentai turi darbą, visi kiti ieškosi. Moterys dirba padavėja, mezgėja, valytoja. Du vyrai pardavinėja laikraščius ir vienas dirba trumpalaikius darbus.

Apibendrinant galima pažymėti, kad visi respondentai yra baigę arba ketina baigti profesinę mokyklą, kurios pasirinkimą nulėmė vieta (netoli namų), žemesnis mokslumo lygis ir to meto specialistų paklausa.

Esant sudėtingai ekonominei situacijai Lietuvoje, tik labai maža dalis tiriamųjų turi darbą.

3.3. Gyvenamoji vieta išėjus iš vaikų globos namų

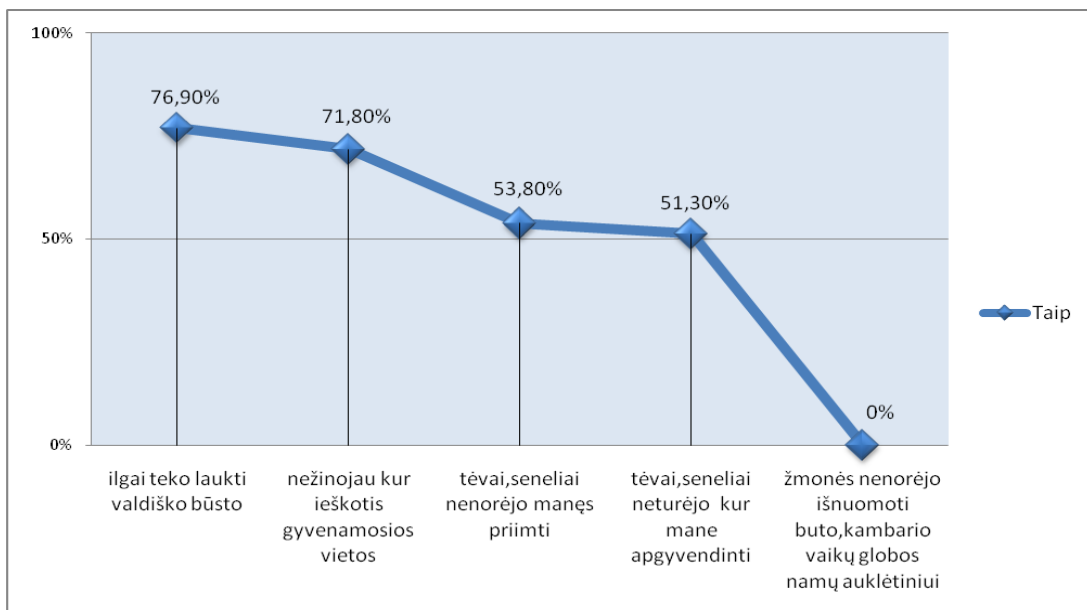
Respondentams buvo pateiktas klausimas, kur dabar jie gyvena? Atsakymai pavaizduoti 16 paveikslėlyje.



16 pav. Tiriamųjų gyvenamojo būsto tipas (apklaustųjų atsakymai, %)

Ketvirtadalis apklaustųjų šiuo metu gyvena socialiniame būste, tiek pat gyvena bendrabutyje ar išsinuotame kambaryje. Šeši respondentai nuomojasi, o keturi turi nuosavus butus. Vienas iš apklaustųjų visai neturi namų ir miega nakvynės namuose.

Svarbu išsiaiškinti, kokių sunkumų jaunuoliai patyrė ieškodamiesi gyvenamosios vietos (žr. 17 pav.).



17 pav. Sunkumai, su kuriais susidūrė jaunuoliai išėję iš vaikų globos namų (apklaustųjų atsakymai, %)

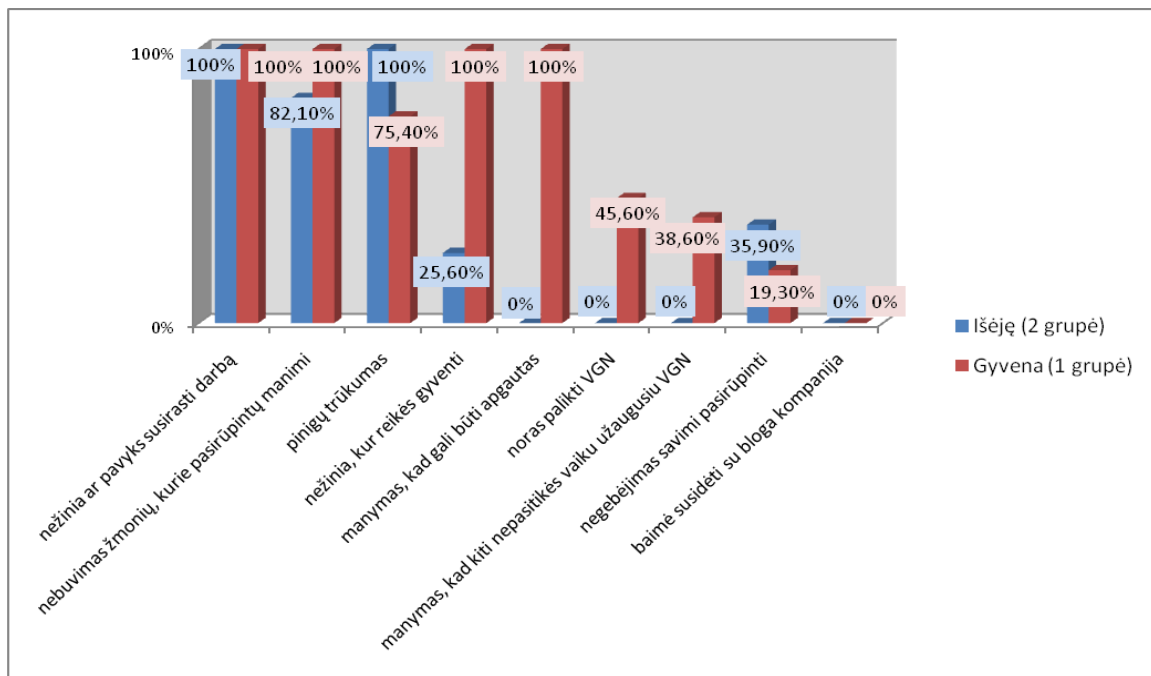
Didžiausi sunkumai, kuriuos akcentavo vaikų globos namuose užaugę asmenys yra nežinia, kur ieškotis gyvenamosios vietos, valdiško būsto laukimas. Daugiau kaip pusės respondentų tėvai ir seneliai nepriėmė kartu gyventi, dėl gyvenamojo ploto stokos. Nuomojantis butus ar kambarius tiriamieji nepatyrė jokių sunkumų.

Apibendrinant galima teigti, kad tik vienas iš apklaustųjų neturi pastovios gyvenamosios vietos, kiti, nors ir patyrė sunkumų, ieškodamiesi būsto, tačiau susirado ir gali pasidžiaugti įveikę sunkumus.

4 skyrius. TĖVŲ GLOBOS NETEKUSIŲ ASMENŲ, GYVENANČIŲ IR GYVENUSIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE, PASIRENGIMO SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI LYGINAMOJI ANALIZĖ

4.1. Pasirengimas savarankiškam gyvenimui

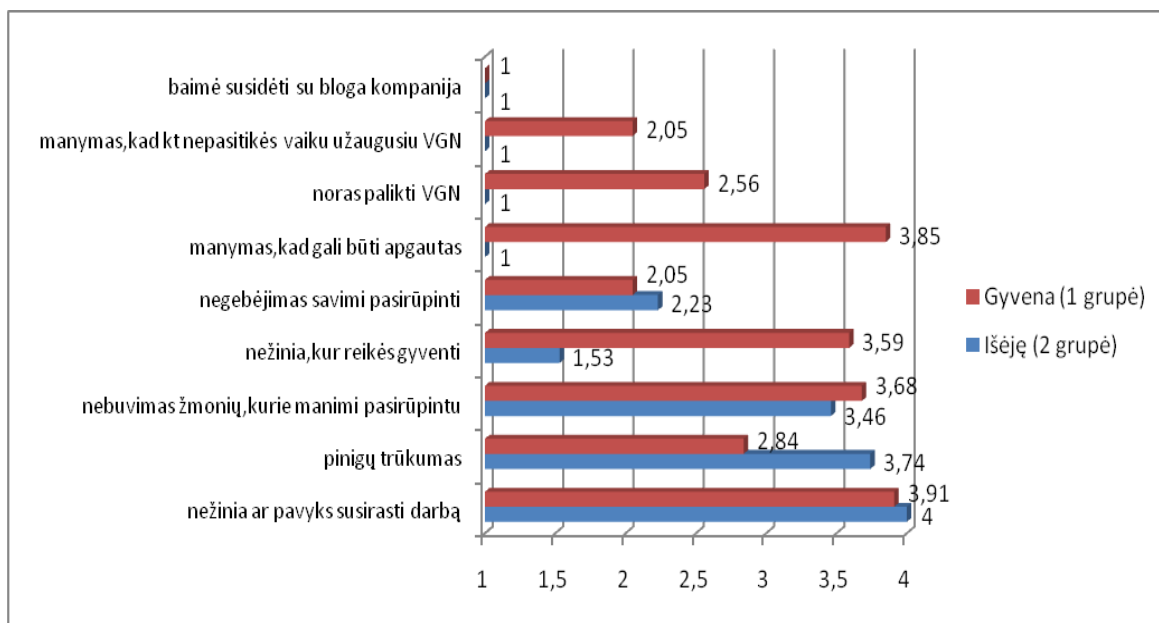
Atlikus ir išanalizavus tyrimus: vaikų globos namuose gyvenančių vaikų ir vaikų globos namuose užaugusių asmenų pasirengimą savarankiškam gyvenimui, galima daryti šių tyrimų lyginamąją analizę.



18 pav. Respondentų baimių pobūdis (apklaustųjų atsakymai, %)

Abiejų grupių respondentų nuomonės sutapo, kad paliekant vaikų globos namus, didžiausią baimę kelia/ kėlė nežinia ar pavyks susirasti darbą ir mažiausiai nerimo kelia/ kėlė baimė susidėti su bloga kompanija. Tiriamųjų nuomonės visiškai išsiskyrė manant, kad gali būti apgauti aplinkinių žmonių. Vaikų globos namuose gyvenantys vaikai bijo būti apgauti, o vaikų globos namus jau palikę asmenys šios baimės nejaučia.

Visi 1 grupės respondentai jaučia nerimą, pagalvoję, kad išėjus iš vaikų globos namų nebebus žmonių, kurie jais pasirūpintų, išėję ankščiau jaučia mažesni nerimą.

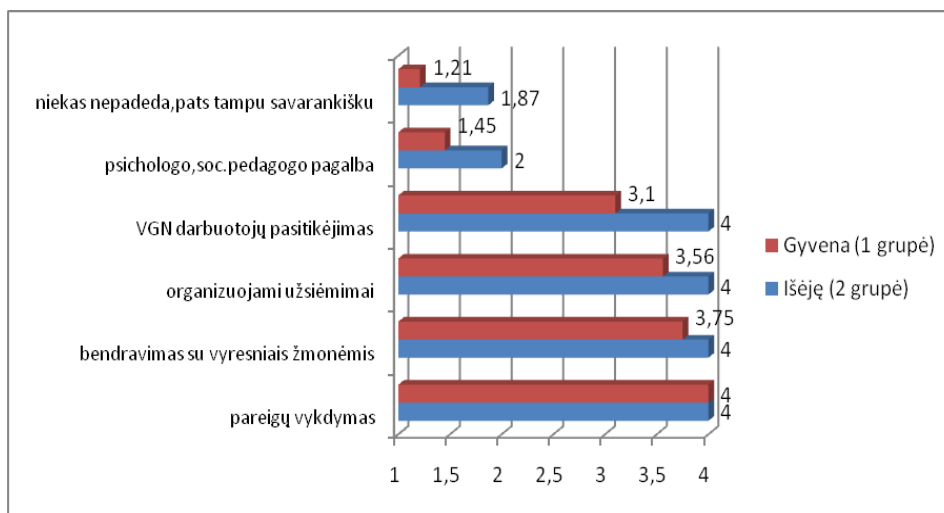


19 pav. Baimių pobūdis (1- žemiausias įvertis, 4- aukščiausias įvertis)

19 paveikslėlyje pavaizduoti duomenys patvirtina, kad didžiausią baimę apklaustiesiems kelia/ kėlė nežinia ar pavyks susirasti darbą, mažiausiai abiejų grupių respondentai bijo/ bijojo susidėti su bloga kompanija.

Vaikų globos namuose gyvenantiems ir juose užaugusiems asmenims buvo pateiktas klausimas, savais žodžiais apibudinti savarankišką žmogų. Visi respondentai vieningai nurodė, kad savarankiškas žmogus yra tas, kuris turi pinigų, namus ir geba pasirūpinti savimi bei savo artimaisiais. Užaugę vaikų globos namuose teigia, kad savarankiškas žmogus turi turėti darbą. Su šiuo teiginiu sutinka 8 iš 10 globos institucijoje augančių vaikų. Visi turintys ribotą ar nežymiai sutrikusį intelektą ir užaugę vaikų globos namuose, respondentai pažymi, kad savarankiškas žmogus turi mokėti tvarkytis namuose. Jų nuomonei pritaria 60% globos institucijoje gyvenančių vaikų. Iš 57 tiriamųjų 45 nuo 13 iki 18 metų nurodė, kad jeigu jau esi pilnametis, vadinasi turi būti savarankiškas, tokiai jų nuomonei pritaria tik 2 iš 39 (18- 37 metų) tiriamųjų.

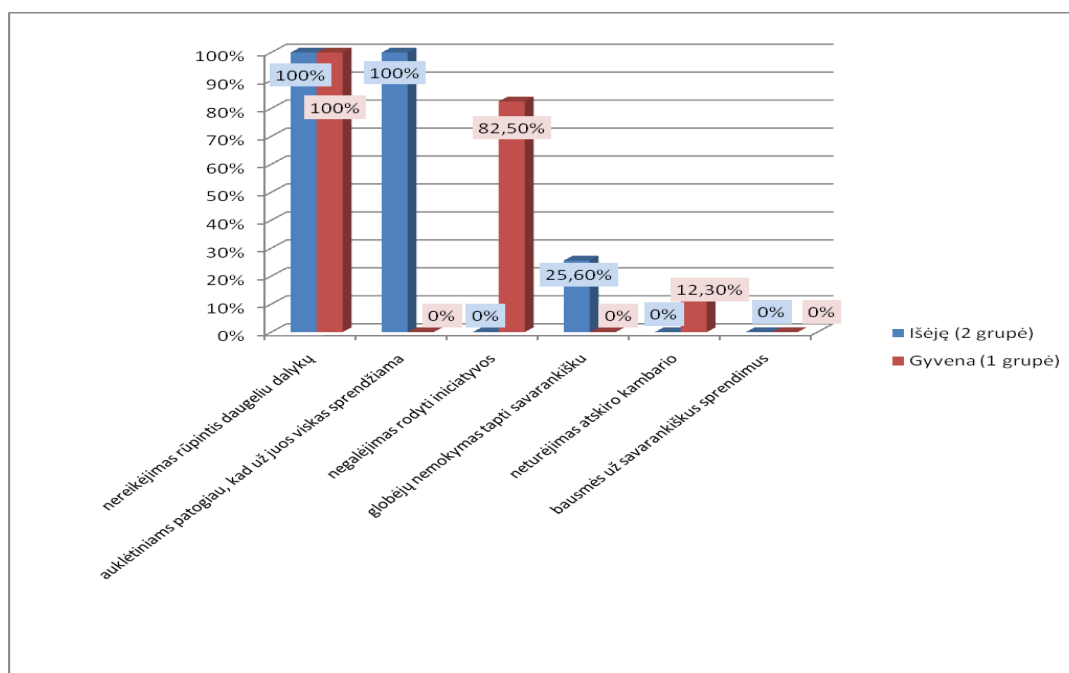
Faktoriai, padedantys savarankiškumo plėtotei pavaizduoti 20 paveikslėlyje.



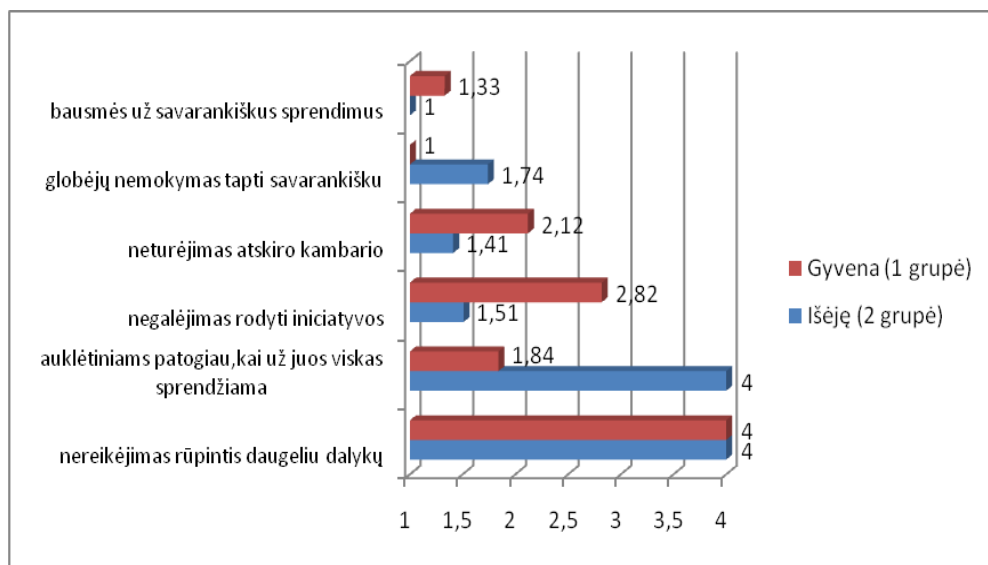
20 pav. Faktorai, padedantys savarankiškumui. (1- žemiausias įvertis, 4- aukščiausias įvertis)

Tiriamųjų nuomonės šiuo klausimu labai neišsiskyrė, didelių prieštaravimų nepastebėta. Abi grupės sutinka, kad tapti savarankiškiems jiems padeda/ padėjo pareigų vykdymas, bendravimas su vyresniais žmonėmis, globos namuose organizuojami užsiėmimai ir vaikų globos namų darbuotojų pasitikėjimas. Mažiausiai įtakos jų savarankiškumui turi/ turėjo psichologo, socialinio pedagogo pagalba.

Faktoriai, trukdantys tiriamųjų savarankiškumui, pavaizduoti 21 ir 22 paveikslėliuose.



21 pav. Faktorai, trukdantys savarankiškumui (apklaustųjų atsakymai, %)

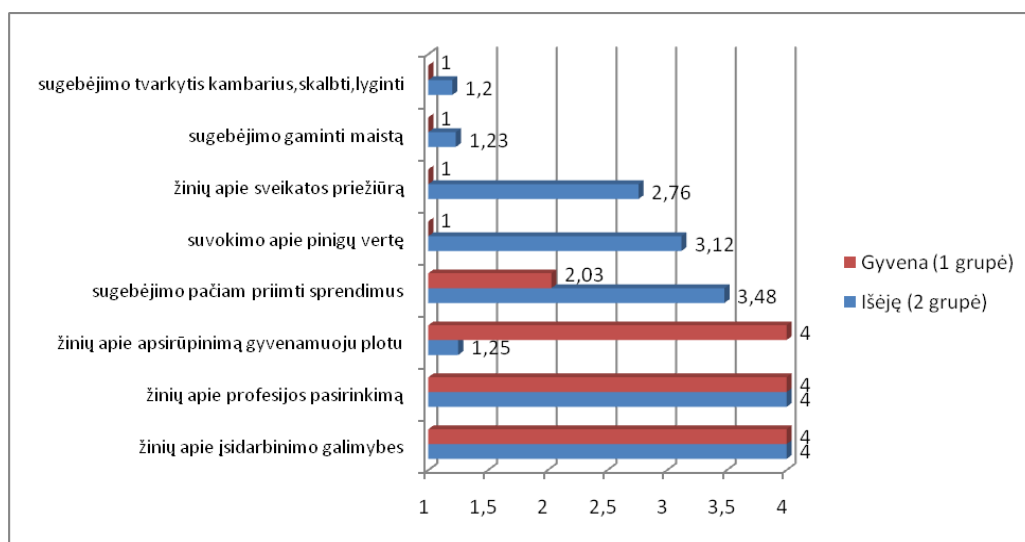


22 pav. *Faktoriai, trukdantys savarankiškumui (1- žemiausias įvertis, 4- aukščiausias įvertis)*

Abiejų grupių tiriamųjų respondentų nuomone, labiausiai savarankiškumui ugdyti trukdo institucijos darbuotojų hipergloba auklėtinių atžvilgiu.

Vaikų globos namuose augantys ir užaugę asmenys vieningai teigia, kad globos institucijoje už savarankiškus sprendimus jie nebuvo baudžiami.

23 paveikslėlyje pavaizduoti respondentų žinių ir gebėjimų trūkumai.



23 pav. *Žinių ir gebėjimų trūkumai (1- žemiausias įvertis, 4- aukščiausias įvertis)*

1 ir 2 tiriamųjų grupės vieningai teigia, kad svarbiausia yra žinios apie įsidarbinimo galimybes, bei profesijos pasirinkimą.

Didžiausias prieštaravimas tarp grupių pastebėtas dėl žinių, apsirūpinant gyvenamuoju plotu. Tai natūralu, nes jau savarankiškai gyvenantys asmenys turi daugiau žinių nei tie, kurie vis dar tebegyvena globos institucijoje.

Ypač išsiskyrė nuomonės apie sugebėjimą patiems priimti sprendimus. Jau savarankiškai gyvenančių respondentų gebėjimas priimti sprendimus kur kas didesnis nei globos institucijoje augančių vaikų.

Akivaizdus prieštaravimas tarp grupių suvokime apie pinigų vertę ir sveikatos priežiūrą. Savarankiškai gyvenantys pažymi, kad jiems šių žinių trūksta, o globos namuose gyvenantys teigia, kad šių žinių turi pakankamai.

Visi apklaustieji sugeba tvarkyti kambarius, skalbti, lyginti, gaminti maistą.

Atlikus tyrimą galima teigti, kad nepaisant tiriamųjų intelektinių gebėjimų ir to, kad jie auga/ augo globos institucijose, jų savarankiško žmogaus supratimas pakankamai geras (darbas, būstas, pinigai, gebėjimas savimi pasirūpinti. Tačiau tas supratimas ir sukelia didžiausią baimę, nes mūsų globotiniams sunku susirasti darbą, savarankiškai nusipirkti būstą, disponuoti pinigais. Kai kurie iš jų nenusimena, jiems atrodo, kad gyvena puikiai („Šiandien esu pavalgęs, o rytoj ateisiu į globos namus ir pavalgysiu“). Kita vertus nesmagu, kad auklėtiniai ne visada sugeba išgyventi už gautas lėšas, bet džiugina pats supratimas, kad globos namuose jie visada gali rasti paramą. Jiems tai kaip tėvų namai.

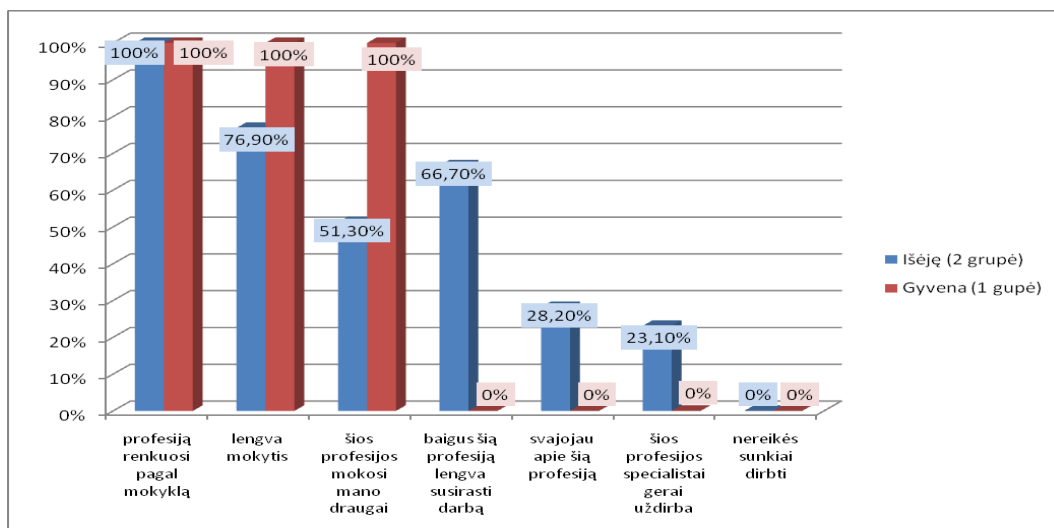
4.2. Profesija ir jos pasirinkimo priežastys

Respondentai turėjo galimybę pareikšti savo nuomonę apie tai, kokią išsilavinimą jie turi ar ketina įgyti?

Visi apklaustieji vieningai sutaria, kad visiškai pakanka baigti profesinę mokyklą be vidurinio išsilavinimo ir, kad nereikia baigti kolegijos ar universiteto

Gyvenantys globos institucijose ir dar nesusidūrę su realybe, teigia, kad užtenka 10 klasių išsilavinimo. Su jų nuomone sutinka tik ketvirtadalis išėjusiųjų iš globos institucijos.

Profesijos pasirinkimą lėmę veiksniai pavaizduoti 24 paveikslėlyje.



24 pav. Veiksniai, lemiantys profesijos pasirinkimą (apklaustųjų atsakymai, %)

Visi apklaustieji profesiją pasirinko arba ketina rinktis arba pasirinko Šiaulių miesto profesinio rengimo centre.

Gyvenančių globos institucijoje pagrindinis kriterijus, dėl ko pasirinko ar rinksis atitinkamą profesiją- tai nesudėtingos, lengvai pasiekiamos žinios, su tokia jų nuomone sutinka 7 iš 10 vaikų globos namuose užaugusių asmenų.

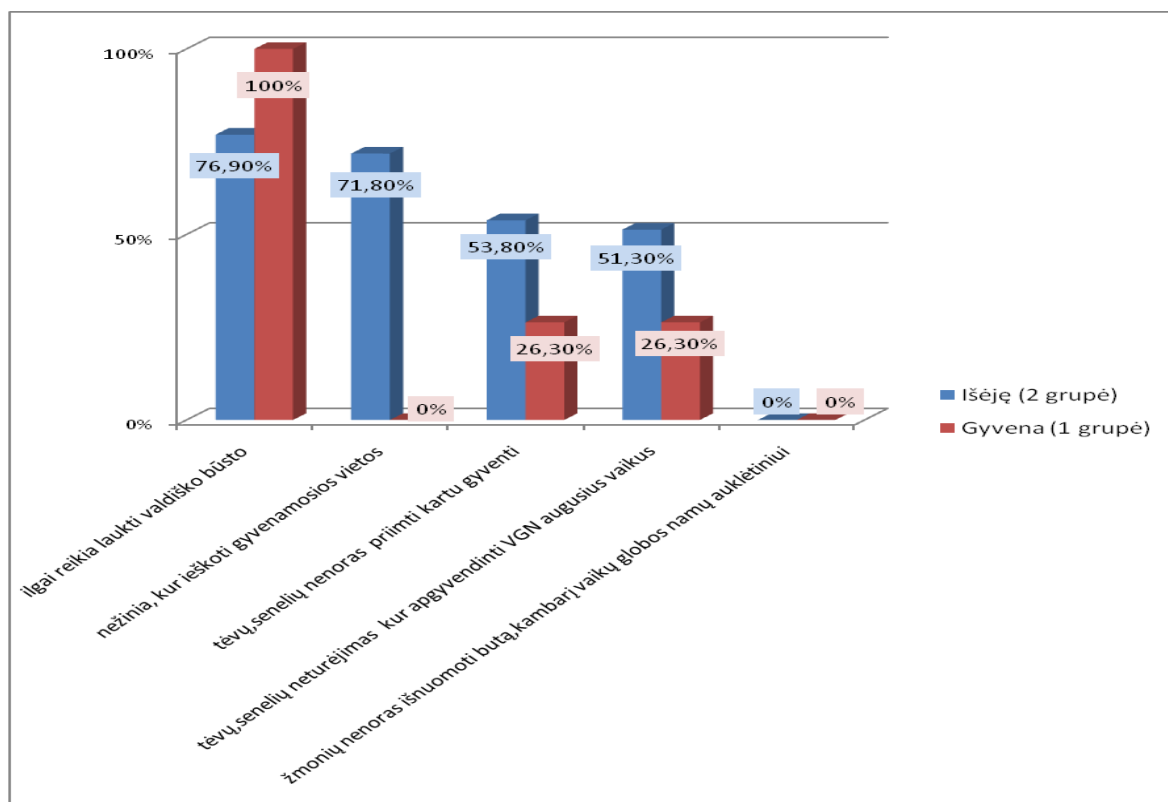
Kitas veiksnys, įtakojantis profesijos pasirinkimą- draugų įtaka (jau mokosi ar ketina mokytis). Antros grupės respondentams ši priežastis ne tokia svarbi.

Didžiausi prieštaravimai tarp grupių punkte dėl darbo paieškos. Gyvenantys vaikų globos namuose mano, kad šiuo metu neįmanoma susirasti darbą. Ankščiau išėję manė, kad darbo paieška nesukels didelių sunkumų.

Išvadą koreguoja ekonominė situacija Lietuvoje. Vaikai, gyvenantys globos institucijose, suvokia, kad šiuo metu labai sudėtinga arba neįmanoma susirasti darbą, todėl jie neteikia didelės reikšmės išsilavinimui. Tuo tarpu išėjusiems iš globos namų auklėtiniams buvo didesnės perspektyvos rasti darbą, todėl jie vertino galimybę įsigyti profesiją.

4.3. Gyvenamosios vietos paieškos

Sunkumai, ieškantis gyvenamosios vietos, pateikti 25 paveikslėlyje.



25 pav. Sunkumai ieškantis gyvenamosios vietos (apklaustųjų atsakymai, %)

Lyginant respondentų nuomones, galima teigti, kad sunku sulaukti socialinio būsto. Tačiau nesudėtinga vaikų globos namų auklėtiniams išsinuomoti butą ar kambarį.

Auklėtiniai, neturintys patirties būsto ieškojimo procese mano, kad yra nesudėtinga jį rasti, tuo tarpu 7 iš 10 vaikų globos namuose užaugusių ir dabar savarankiškai gyvenančių asmenų nurodo, kad buvo susidūrę su šia problema.

Globos institucijoje užaugę ir pradėję savarankišką gyvenimą asmenys pažymi, kad ieškantis gyvenamosios vietos patyrė nemažai sunkumų. Tuo tarpu vaikų globos namuose gyvenantys vaikai šiuo metu turi gyvenamąją vietą ir apie būsto ieškojimo sunkumus rimtai negalvoja.

Išvados

1. Teorinės mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad globos namų auklėtinių socialinė padėtis Lietuvoje yra sudėtinga dėl institucijoje organizuojamos globos modelio, kuris nėra orientuotas į asmenybės, kaip visuomenės nario, ugdymą ir rengimą(si) profesinei karjerai ir savarankiškam gyvenimui;
2. Teisinės literatūros bei dokumentų analizė atskleidė, kad iš globos institucijos išėjusiems asmenims teikiamos paslaugos negarantuoja jaunuolių efektyvaus integravimosi į visuomenę. Norint tai pakeisti reikia tobulinti vyriausybės teisės aktus, savivaldybių bei valstybės socialinių paslaugų ir paramos teikimą, kurie užtikrintų tėvų globos netekusiems asmenims socialines garantijas ir sudarytų tinkamas sąlygas savarankiško gyvenimo įgūdžių plėtotei;
3. Tyrime nustatyta, kad vaikų globos namuose augantys vaikai yra rengiami savarankiškam gyvenimui, suteikiant reikiamą informaciją, formuojant vertybių sistemą ir ugdant praktinę patirtį, svarbią būsimame savarankiškame gyvenime;
4. Remiantis literatūros analize ir tyrimo duomenimis, nustatyta, kad pagrindinis ir esminis vaikų globos institucijų tikslas- vaiko rengimas(is) savarankiškam gyvenimui. Tačiau globotinių pasirengimas savarankiškam gyvenimui nepakankamas. Tapę pilnamečiais globos institucijos auklėtiniai: jaučia baimę likti vieni, neturėti artimo, patariančio žmogaus; gyvendami visuomenėje jaučia nuolatinę įtampą, kad gali būti išnaudoti, apgauti, nesuprasti; neišvengia ir materialinių sunkumų baimės (nemokės susirasti gyvenamojo ploto, darbo, pritrūks pinigų);
5. Riboto ar nežymiai sutrikusio intelekto asmenų galimybės rinktis profesiją ir susirasti darbą ribotos. Siūlomos ir įgyjamos profesijos dažnai nesuteikia perspektyvų ieškantis darbo, nes yra nepaklausios, neatitinkančios darbo rinkos poreikių;
6. Globos institucijoje užaugę ir pradėję savarankišką gyvenimą asmenys teigia, kad ieškodamiesi gyvenamosios vietos patyrė tokių sunkumų: teko ilgai laukti valdiško būsto, susidurti su nežinia gyvenamosios vietos paieškose, pajusti artimųjų abejingumą ir kt.;
7. Tik maža dalis, vaikų globos namuose užaugusių asmenų, baigusiujų profesines mokyklas, dirba. Pagal specialybę dirba vos vienas kitas; likę dirba nekvalifikuotą ar trumpalaikį darbą;

8. Remiantis našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa (2007), rekomenduotina kiekvienam globos institucijoje augančiam vaikui sudaryti individualų savarankiško gyvenimo planą, kuriame atsispindėtų įvairūs ugdytinio poreikiai, susiję su savarankiško gyvenimo pradžia: sveikata, butis, pasirengimas darbui, šeimai ir t.t.;
9. Hipotezė, kad vaikų globos namuose užaugusių vaikų pasirengimas savarankiškam gyvenimui nepakankamas pasitvirtino tik iš dalies. Asmenys, palikę globos instituciją ir pradėję savarankišką gyvenimą moka dirbti namų ruošos darbus, tačiau jiems trūksta savarankiško gyvenimo įgūdžių: negeba susirasti gyvenamojo ploto, darbo, nesupranta mokymosi prasmės ir kt.

Literatūra

1. Aramavičiūtė, V. (1998). *Ugdymo samprata*. Vilnius: VU.
2. Bagdonas, A., Lazutka, R., Vareikytė, A., Žalimienė, L. (2007). *Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbuotėje*. Vilnius: Standartų spaustuvė.
3. Bajoriūnas, Z. (2004). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika: studijų knyga*. Vilnius: VPU.
4. Bakk, A., Grunewald, K. (1997). *Globa: knyga apie žmones su intelekto negalia*. Vilnius: Avicena.
5. Baranauskienė, I., Ruškus, J. (2004). *Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika*. Monografija. Šiauliai: ŠU.
6. Barkauskaitė, M., Girkepėdienė, I. (1998). *Vaikų globos ir rūpybos Lietuvoje istorinės pedagoginės raidos apžvalga*. Vilnius: VPU.
7. Barkauskaitė, M. (2001). *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika*. Monografija. Vilnius: VPU.
8. Bendrieji valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatai (2005). *Valstybės žinios*, Nr. 33-1079.
9. Braslauskienė, R. (2001). Bešeimių vaikų socialinių- pedagoginių situacijų globos namuose tyrimas. *Pedagogika. Mokslo darbai*, 50, 80- 87.
10. Children (Leaving Care) Act (2000). <http://www.leavingcare.org/data/tmp/1528-3901.pdf> (žiūrėta 2010-03-04).
11. Gudonis, V., Butkutė, I., Samašonok, K. (2008). Globos namų auklėtinių ir paauglių, gyvenančių pilnose šeimose, adaptacijos ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 2(19), 8- 21.
12. Jovaiša, L. (1997). *Edukologijos pradžios pradmenys*. Kaunas: Technologija.
13. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1995). *Valstybės žinios*, Nr. 60- 1501.
14. Juodaitytė, A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje: vadovėlis pedagogikos specialybių studentams*. Vilnius: Petro ofsetas.
15. Kviesskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Monografija. Vilnius: VPU.
16. Kviesskienė, G. (2000). *Socializacijos pedagogika: įvadas į socialinę pedagogiką*. Vilnius: VPU.
17. Kviesskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Monografija. Vilnius: VPU.
18. Leaving Care: Options and Recommendations Paper for Consultation (2002). Melbourne.

19. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: KTU.
20. Lepeškienė, V. (1996). *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
21. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Vilnius: VĮ teisinės informacijos centras.
22. Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, Nr. 83- 2983.
23. Lietuvos Respublikos vaiko gerovės valstybės politikos strategija ir jos įgyvendinimo priemonių 2005- 2012 metų planas (2005). <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=81487> (žiūrėta 2010-02-01).
24. Lietuvos Respublikos vaiko globos organizavimo nuostatai (2003). http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217161&p_query=&p_tr2= (žiūrėta 2009-12-04).
25. Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas (2007). *Valstybės žinios*, Nr. 35-933;
26. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas (2009). <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=11958> (žiūrėta 2010-01-12).
27. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymo Nr. 56 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo (2007). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298531&p_query=&p_tr2= (žiūrėta 2010-02-20).
28. Lietuvos Respublikos Konstitucija (2009). Vilnius: Logitema.
29. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“ (2006). *Valstybės žinios*, Nr. 43-1570.
30. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, Nr. 33- 807.
31. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas (2000). http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Liet_teis_aktai/vaiko%20teis%20kontrolier%20Oistat.htm (žiūrėta 2010-01-13).
32. Lietuvos statistikos metraštis (2004). Vilnius; Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
33. Lukoševičienė, I. (1995). *Profesinio socialinio darbo pagrindai*. Vilnius: Caritas.

34. Mackevičienė, A. (Sud.). (1999). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Gimtinė.
35. Pabedinskienė, R., Černiauskas, R. (Sud.). (2007). *Kelias link savarankiško gyvenimo*. Vilnius: VPU.
36. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiauliai: ŠU.
37. Rutter, M., Tuma, A.H., Lann, I.S. (Edited by). (1988). *Assesment and diagnosis in child psychopathology*. New York: Guilford.
38. Sakalauskas, G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
39. Šalaševičiūtė, R., Bedford, A., Blažys, V. ir kt. (2005). *Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose*. Tyrimo ataskaita. Vilnius.
40. Samašonok, K. (2009). *Globos namuose gyvenančių paauglių adaptyvaus elgesio ugdymas(sis)*. Daktaro disertacija. Šiauliai: ŠU.
41. Samašonok, K., Gudonis, V. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijoje ir pilnose šeimose, kognityvinės ir elgesio strategijos: lyties ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 2, 74- 87.
42. Šeinienė, A. (2008). *Vaikų globos namuose užaugusių jaunuolių adaptacijos gyvenime ypatumai* (Nepublikuotas magistro darbas, VPU, 2008).
43. Snieškienė, D., Bumblauskaitė, K. (2005). Globos įstaigoje augančių jaunuolių pasiruošimas savarankiškam gyvenimui. *Specialusis ugdymas*, 2(13), 111- 121.
44. Tizard, B., Blaychford, P., Burke, J., Farguhar, C., Plewis, I. (1998). *Young children at school in the inner city*. Hove and London: Lawrence Erlbaum Associates.
45. UAB „Factus dominus“ (2005). *Tėvų globos netekusių asmenų gyvenimo kokybės ir pasirengimo savarankiškam gyvenimui įvertinimas*. Tyrimo ataskaita. Kaunas.
46. Vaiko teisės Europoje (2000). Vilnius: Vaiko teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“.
47. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrėžk į vaikus“ (2007). *Tėvų globos netekusių vaikų pasirengimo gyventi savarankiškai įvertinimo galimybės*. Vilnius.
48. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrėžk į vaikus“ (2007). *Tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas. Metodai ir galimybės*. Vilnius.

49. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrėžk į vaikus“ (2007). *Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. Vilnius.
50. Viešoji įstaiga Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrėžk į vaikus“ (2007). *Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos*. Vilnius.
51. Žukauskienė, R., Leiputė, O. (2002). Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai. *Socialinis darbas*, 2, 106- 114.
52. Буянов, М. И. (1988). *Ребенок из неблагополучной семьи: записки детского психиатра*. Москва: Просвещение.
53. Прихожан, А.М. ,Толстых, Н.Н. (2005). *Психология сиротства*. Москва.

Justina Skalikaitė

PREPARATION OF FOSTER HOME PERSONS FOR THEIR INDEPENDENT LIFE

The Master's Degree Thesis

Summary

The research supplies with the law, regulating defense of children rights; survey of under-age in guardianship institution; analysis of guardianship institution children which is sustained by experience of Lithuanian and foreign countries and which comprises preparation for independent life; under-age education in guardianship institution and the state of youngsters after attaining adulthood is being analyzed in the research.

The raised hypothesis is that preparation of already grown up children in sheltered accommodation is not satisfactory for independent life.

The research of the questionnaire method was done with the aim to evaluate the preparation for independent life of those, who lost their parent's care and who have limited or narrowly dysfunctional mind.

96 people of limited or narrowly dysfunctional mind and that lived or are living in the sheltered accommodation were questioned in the research.

The empirical part of the research analyzes people's preparation for independent lives that lived or are living in the sheltered accommodation.

The main finding of the empirical research:

1. After fulfillment of the research it is true to say that children from guardianship are being prepared for independent life by rendering them with proper information, practical experience and formulating system of greatest values.
2. When guardianship pupils become adults, they: feel fear to stay alone, to have no close and guiding person; feel permanent tension for exploitation, cheat or cross-purposes while living in the society; do not overtake fear of material difficulties (that they will not be able to find place for living, job, will be short of funds).
3. People who have limited or narrowly dysfunctional mind, lack abilities to choose profession or job. Research participants study in order to acquire profession, though it doesn't ensure any perspectives while looking for job.
4. Persons who left caring home, argue that trying to find place where to live had a lot of difficulties.

5. Only a small proportion of children cared in foster home and graduated vocational school are employed.
6. Hypothesis that preparation for independent life to guardianship children is unsatisfactory was proven just partially. People, who leave guardianship institution and start independent lives, are able to do housekeeping, but being alone they face difficulties to find place for living, job and do not understand how it is important to gain education.

Keywords: *sheltered accommodation (guardianship institution), preparation for independent life.*

PRIEDAI